

*Eesti NSV Teaduste Akadeemia
populaarteaduslik sari*

H. L I N G

**HUNTIDE
JA ILVESTE
HÄVITAMINE**



Eesti Riiklik Kirjastus
TALLINN

A-20147/vi

EESTI NSV TEADUSTE AKADEEMIA POPULAARTEADUSLIK SARI

H. LING

HUNTIDE JA ILVESTE HÄVITAMINE



EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1954

INSTITUTIONAL COLLECTIONS

✓

NO. 1

THE UNIVERSITY OF
TARTU

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu
24193



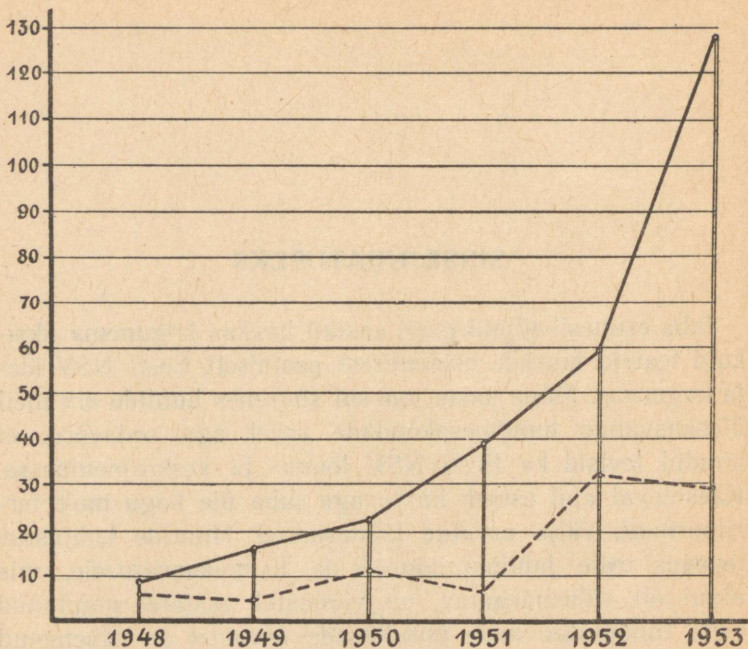
UNIVERSITY OF TARTU
LIBRARY

SISSEJUHATUSEKS

Juba esimesil sõjajärgseil aastail hakkas kogunema üksikuid teateid huntide esinemisest peamiselt Eesti NSV ida- ja kaguosas. Mõne aasta jooksul suurenes huntide arv meil üleskasvanud hundipesakondade arvel aga sedavõrd, et hundid levisid ka Eesti NSV lõuna- ja keskrajoonidesse. Käesoleval ajal esineb hunte aga juba üle kogu meie territooriumi, välja arvatud läänesaared. Huntide kahjustav tegevus meie jahimajandusele ja loomakasvatusele, mis algul oli vähemärgatav, on viimastel aastatel muutunud üsna tunduvas: meie metskitsede arvukus on vähenenud vähemalt neli kuni viis korda, kariloomadest on eriti kannatada saanud lambad, vähem veised ja hobused. Näiteks 1952. a. jooksul registreeriti riikliku kindlustuse poolt üle 400 kariloomade murdmise juhu. Koerte murdmine huntide poolt on mitmes rajoonis päris tavaline.

Tunduvat arvukuse suurenemist võib märgata ka meie teise suure röövuluki ilvese juures. Rajoonides, kus esineb ilveseid, kaovad juba lühikese aja jooksul metskitsed ja valgejänesed, kes on ilvese peamiseks toiduks. Tunduvalt väheneb metsiste, tetrede ja laanepüüde arv. Nii hundid kui ka ilvesed hävitavad samuti meil aklimatiseeritud väärustuslikke karusloomi — kährikkoeri, meie peamisi jahiloomi halljäneseid ja kohati ka rebaseid.

Röövulukite, hundi ja ilvese arvu kasvamise põhjuseks on kahtlemata nende vähene hävitamine. Kuigi hävitatud huntide ja ilveste arv on aasta-aastalt tõusnud (joonis 1), on suudetud hävitada siiski vaid väike osa nende loomade



Joonis 1. Eesti NSV-s aastatel 1948—1953 lastud huntide ja ilveste arv. Pideva joonega on märgitud lastud huntide ja katkendjoonega lastud ilveste arv.

iga-aastasest juurdekasvust. Nii näiteks isegi 1953. aasta jooksul, millal hävitatud huntide arv oli kõige suurem, lasti 1 hunt 120 jahimehe kohta! Meie jahindusorganisatsioonid — jahimajandid ja neile alluvad jahisektsioonid on vähe ära teinud kiskjate vastu peetava võitluse intensiivistamiseks, kõrvale on jäänud ka rohkearvuline ja hästi organiseeritud metsametnikkond.

Mida on vaja ette võtta, et tagada meie loomakasvatust ja jahimajandust kahjustavate röövkiskjate kõige kiiremat hävitamist?

Esiteks on selleks vaja rohkem organiseeritust nii kiskjate esinemiskohtade ja varjekohtade väljaselgitamisel kui ka nende püüdmisel. Vähemalt igas rajoo-

nis peaks olema üks või kaks isikut (jahisektsiooni esimees, metsaülem, metsnik või keegi jahisportlane), kelle kätte koondataks kõik andmed kiskjate esinemise, hävitustöö ja liikumise kohta rajoonis. Eriti oluline on nende andmete kogumisel kiirus ja täpsus — igast kiskjate esinemise juhust tuleb teatada kohe, sest ühe ööga võivad nad oma asukohta vahetada ja nende hävitamine ebaõnnestub. Siin tuleb kasutada telefoniühendust, kusjuures peamiseks andmeteandjaks on kahtlemata metsavahid, keda tuleb varakult instrueerida. Jahti kiskjate hävitamiseks ei või samuti korraldada omal käel, ilma kiskjate hävitamise eest vastutava isiku nõusolekuta, sest vastavate vahendite (lippude jm.) puudumise või oskamatus tõttu sellised jahid tavaliselt ebaõnnestuvad ning kiskjad pääsevad. Olenevalt aastaajast, looduslikest tingimustest ja ilmastikust valitakse sobivaim hävitamise viis ning jahti läbiviimiseks saadetakse kohale kogunud kütt, kui sellist kohalike küttide seas ei leidu.

Jahimajandite jahiorganisaatoritel, kes on vastutavad ka kiskjate hävitamise eest ja vastutavate isikute võrgu loomise eest, tuleb jahisektsioonidest valitud parematele küttidele korraldada seminare ja õppekogunemisi kiskjate bioloogia, nende hävitamise viiside ja jahti läbiviimise tehnika selgitamiseks. Sellise ettevalmistuse saanud jahimehed suudaksid vajaduse korral juhtida kiskjate hävitamist kohapeal. Mõeldav on ka kolme- kuni viieliikmeliste küttigruppide loomine talveperioodiks, eriti neis piirkondades, kus hunte on rohkesti. Selline grupp, kes on varustatud vastavate vahenditega ja kellel on praktilisi kogemusi, suudaks kahtlemata rohkem teha kiskjate hävitamisel kui suure hulga inimestega läbiviidavad ajujahid. Kolhooside juhatustel tuleb jahisektsioonidele igati vastu tulla sobivate isikute ajutise vabastamisega muudest kohustustest, transpordivahendite andmisega, ajajate organiseerimisega, kiskjate hävitajate premeerimisega jne.

Teiseks tuleb kasutada kiskjate hävitami-

seks kõiki vahendeid, hävitada neid igal ajal ja igas kohas. Kuni käesoleva ajani on meil kõige sagedamini kasutatavaks huntide hävitamise viisiks ajujaht, mille läbi viimiseks on vajalik suure hulga inimeste osavõtt. Vähem kasutatakse lippudega piiramist, üldse ei kasutata püügi-raudu ja ainult vähestes kohtades on ehitatud püsilõkse kiskjate püügiks. Kevadised pesakondade otsimised ja hävitamised toimuvad organiseerimatult ja on seetõttu andnud vähe tulemusi.

Peamiseks põhjuseks on siin mitmesuguste jahiviiside vähene tundmine. Käesoleva brošüüri ülesandeks on tutvustada jahimehi meie kiskjate bioloogiaga ja nende kõige mitmekesisemate hävitamise moodustega, sest hävitamise edukuse tagab vastavalt tingimustele valitud õige hävitamise viis. Brošüüri materjalina on kasutatud liiduvabariikides ilmunud sellealast kirjandust ja meie küttide kogemusi, mis seni on kahjuks alles vähesed.

Märkustest, täiendustest ja soovidest käesoleva brošüüri kohta, samuti isiklikest kogemustest kiskjate hävitamisel, tähelepanekutest ja vaatlustest kiskjate bioloogia kohta palun kirjutada aadressil: Tartu, Aia 21, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Zoologia ja Botaanika Instituut.

HUNT

Kirjeldus

Hunt kuulub koeraga ühte perekonda, koerlaste sugukonda ja kiskjaliste seltsi. Välimuselt on hunt väga sarnane suurele «hundikoerale» (lambakoerale), on aga tugevama rinnaga, lihaselisema kaela ja tugevamate jalgadega kui koer. Tüve pikkus (ninast pärakuni) on 110—160 cm, saba pikkus 35—40 cm. Suurim Eesti NSV-s lastud hunt kaalus 74 kg (vana emahunt, lastud Endla järve juures 1951. a. detsembrikuus). Täiskasvanud huntide keskmiseks kehakaaluks loetakse 40—45 kg, üleaaastatel 35 kg ja sama-aastastel umbes 25 kg.*

Karvastiku värvus, kuigi see on väga varieeruv, on enamasti hall — helehallist kollakas- ja pruunikashallini, kusjuures selg on tumedam (ogakarvad musta tipuga) ja alapool ning jalgade siseküljed heledamad. Karvastik on väga tihe, eriti talvel, kaela piirkonnas ja seljal märgatavalt pikemate karvadega kui teistel kehaosadel (karva pikkus kuni 9 cm).

Võrreldes koera koonuga on hundi koon tõmbim, mis on tingitud hundi tugevatest põse- ja mälumislihastest. Hambad on suured ja teravakroonilised, iseäranis tugevad on kihvad. Kõrvad on püstised ja liikuvad, musta servaga.

* Sama-aastased (прибылые), s. o. alla aasta vanused kutsikad, üleaaastased (перевяки) — eelmisel aastal sündinud pojad, kes pole veel saanud suguküpsiks ja elavad koos vanahuntidega.

Hundi jalad on tugevad, lihaselised, esijalad on viie, tagajalad nelja küünisega. Varvastel on hästi arenenud paljad päkad ja suured pruunikasmustad küüned. Võrreldes koera käpaga on hundi käpp piklikum, varbad rohkem kokku surutud. Seetõttu on hundi jälg koera jäljest ka piklikum (joonis 2), keskmised varbad on külgmistest tunduvalt eespool, nii et keskmiste varvaste ja külgmiste varvaste päkajälgede vahele võiks vabalt asetada tuletiku. Täiskasvanud hundi esikäpa jälje pikkus on 10—12 cm ja laius umbes 8 cm.

Meeltest on hundil ühtlaselt hästi arenenud nii haistmine, kuulmine kui ka nägemine, mistõttu jaht hundile nõuab jahimehelt peale osavuse ka ettevaatlikkust ja head maastiku ning hundi eluviiside tundmist.

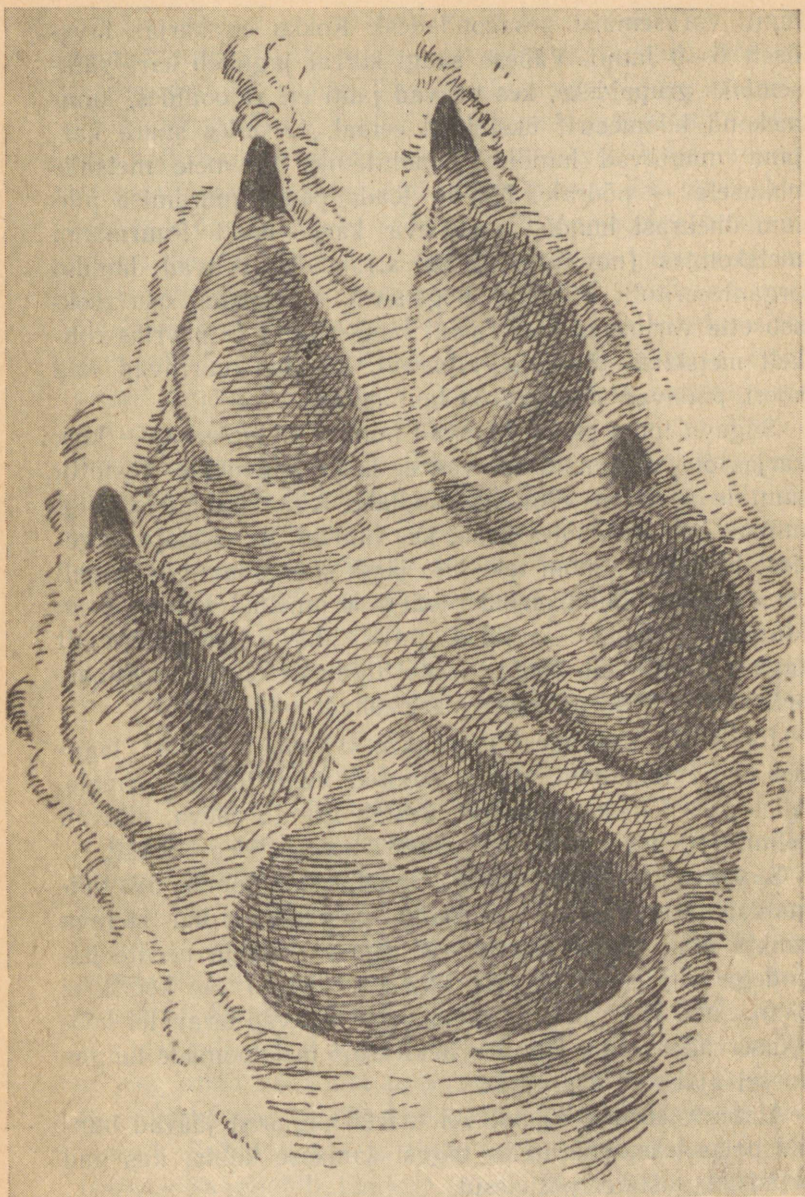
Looduslikes tingimustes elavad hundid harva üle 10—12 aasta vanaks, Moskva zoopargis aga suri üks isahunt 16 aasta vanuselt.

Eluviis

Hunt on tugev ja vastupidav kiskja. Täiskasvanud hunt tassib kergelt sadade meetrite kaugusele murtud lamba, rebib välkkiirelt puruks ka suure looma kõri ja võib kiirelt joostes katta ühe ööga kuni 100 kilomeetrit. Kaua aega võib hunt olla söömata, ilma et kaotaks samal ajal oma jooksukiirust ja jõudu. Haavamisele on hunt vastupidav: aja jooksul paranevad lihahaavad ja isegi jäsemete luude vigastused; ka surmavalt haavatuna jõuab hunt laskmiskohast eemale joosta.

Kuigi hunti võib pidada peamiselt öösel jahti pidavaks kiskjaks, muutuvad ta harjumused ja tavad õige tunduvalt eri aastaaegadel.

Talvel (alates oktoobrikuust) liiguvad hundid saagiotsinguil enamasti karjana. Hundikari — see on õieti hundi perekond, kuhu kuuluvad vana isa- ja emahunt, üleaastased ja sama-aastased pojad ning harva ka 1—2 üksikut isa-



Joonis 2. Hundi esikäpa jälg loomulikus suuruses (A. N. Formozovi järgi).

hunti varasemaist pesakondadest. Kokku on karjas tavaliselt 6—9 hunti. Vähesese saagi korral jaguneb kari väiksemaiks gruppideks, kes peavad jahti eri rajoonides, kümnekond kilomeetrit üksteisest eemal. Liikudes suure karjana muutuvad hundid hädaohtlikuks ka meie metsade uhkusele — põdrale. Nii on teada põdra murdmise juhtum üheksast hundist koosneva karja poolt Puurmanni metskonnas (november, 1933. a.). Jahti peavad hundid organiseeritult: piiravad põgenevat saaklooma, osa jookseb ette varitsema jne. Talvel langeb huntide ohvriks rohkest metskitsi, jäneseid, rebaseid, külades murravad nad koeri, püüavad sisse murda lautadesse.

Sügava lume puhul liiguvad hundid «hanereas» — kõik karjas olevad hundid astuvad eeskäija jälgedesse, mistõttu huntide arvu on võimalik kindlaks teha ainult piki jälgi minnes ja üles otsides koha, kus hundid on eeskäija jälgedest lahkunud (mõni takistus, järsk suunamuutus). Sageli on hulkuvaid hundikarjadel välja kujunenud enam-vähem kindlad jahipaigad ja -teed, mille juurde nad aeg-ajalt tagasi pöörduvad. Nende teede ligiduses on ka regulaarselt kasutatavad päevased varjekohad.

Jooksuaja saabudes (jaanuaris-veebruari) kari laguneb — vanahundid ajavad noored endi juurest eemale. Alles pärast jooksuaega, mis kestab 10—15 päeva, liituvad eelmise kevade pesakonna noored vanahuntidega uuesti.

Saabuvad soojemad ilmad. Lumele tekib koorik, mis võimaldab huntidel liikuda palju hõlpsamini kui sügava tuhkja lume puhul. Samal ajal aga raskeid ja peente jalgadega sõralisi (põtru, metskitsi, metssigu) see koorik ei kannu, nad vajuvad sellest läbi ja veristavad teravatel koorikuservadel jalad. Huntide hävitustöö metsloomade hulgas on sel ajal eriti märgatav.

Alates veebruari lõpust või märtsi algusest jäävad hundid paikseteks, pöördues tagasi samasse kohta, kus nad eelmistel aastatel pesitsesid.

Pesitsuspaigaks valivad hundid vähekäidava, segamatu,

tiheda metsaga või võsastikurikka kuiva koha mingi veekogu läheduses. Eelistatud kohtadeks on raskesti läbitavates soodes ja rabades olevad kõrgemad, kõrge metsa ja tiheda alusmetsaga kaetud soo- ja rabasaared või sooäärised pajuvõsad. Veekogu — jõgi, oja või isegi juhuslik veega täitunud auk — asub pesast harva üle poole kilomeetri kaugusel. Suve teisel poolel, kui joomas hakkavad käima ka hundikutsikad, läheb veekogu juurest pesani hästimärgatav rada. Nagu on näidanud vaatlused, valib hunt oma pesakohaks suhteliselt inimelamute läheduses olevad kohad: 1948. a. Rjazani oblastis leitud 28-st hundi pesast asusid 25 pesa 1—3 km kaugusel lähemast asustatud punktist, 2 pesa 4—6 km kaugusel ja 1 pesa ainult 700 m kaugusel külast. Selles viimases pesitsuskohas pesit- ses hunt juba kolmandat aastat. Vahemaa eri pesade vahel pole peaaegu kunagi alla 10—15 km. Pesaks, kus emahunt sünnitab ja kus veedavad oma esimesed elukuud hundi- kutsikad, on sageli suuremaks kraabitud vana mägra- või rebaseurg, tuulest murtud puu juurtealune jms. Kuna sel- liseid pesitsemiseks hästisobivaid kohti on vähe, kus sega- matu koha ligiduses asetseb veekogu, millele võib varja- tult läheneda, on arusaadav, miks emahunt eelistab aast- aastasse pesitseda samas kohas. Vana emahundi huk- kumisel jätkab samas pesitsemist noor.

Kevadel, aprilli algupäevil, pärast 62—63-päevast kan- deaega sünnitab noor emahunt tavaliselt 3—5, vanem ema- hunt 6—8 või isegi kuni 14 pimedat hundikutsikat, kellede silmad avanevad 8—12 päeva hiljem. Emahundile, kes mitme nädala jooksul ei jäta oma poegi üksi, tassib toitu isahunt. Ainult piimast toituvad hundikutsikad umbes 3 nädalat, seejärel hakkavad nad vähesel määral ka liha sööma, mida vanahunt neile poolseeditult välja oksendab. Poolteisekuused kutsikad suudavad juba murda neile pool- elusalt toodud loomi ja linde ning hädaohu korral peitu pugada. Saagijahile lähevad hundid õhtul, mõni aeg pärast päikese loojumist. Tagasi pöörduvad nad tavaliselt hom-

mikuhämaras, harva hiljem. Poegade pesas olles pöördub emahunt tagasi varem, isahunt hiljem. Suvel, karja väljasoleku ajal käivad hundid saagijahil ka päeval.

Juba suvel, juuli-augustikuul, päikese loojakul ja tõusul hakkavad hundid ulguma. Algatab tavaliselt vana emahunt, sellele järgneb üleaastaste kõrgetooniline ulgumine ja viimaks sama-aastaste kord väga kõrgetooniline, samas jälle madalaks muutuv klähvimine. Ulgumine kestab tavaliselt 5—20 minutit ja kostab mitme kilomeetri kaugusele. Ka lähenedes saagiga pesale teatab vanahunt sellest ulgumisega, millele vastab kogu pesakond.

Suve lõpupoole hakkavad vanahundid noori murtud saagi juurde kaasa võtma. Umbes 5—5½ kuu vanuselt hakkavad noored koos vanahuntidega käima saagijahil. Sel ajal alustavad hundid ka oma pesa lähemas ümbruskonnas olevate kariloomade murdmist, keda nad kevade ja suve kestel ei puutunud, tuues toitu kaugematest rajoonidest.

Sügise saabudes lahkuvad hundid oma pesa ümbruskonnast sageli pikkadele retkedele, olles päeval varjus neis kohtades, kuhu nad hommiku saabudes on sattunud.

Suguküpseks saavad emaloomad kaheaastaselt, isaloomad kahe- kuni kolmeaastaselt.

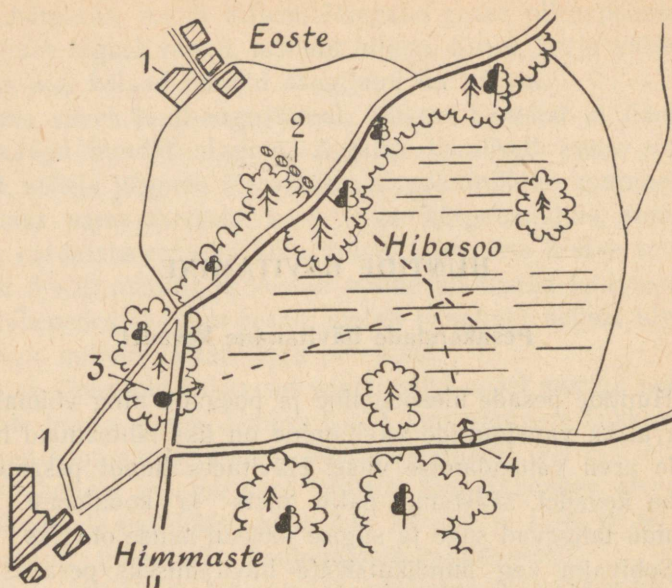
HUNTIDE HÄVITAMINE

Pesakondade hävitamine kevadel

Huntide pesade ülesotsimine ja poegade ning võimaluse korral ka vanahuntide hävitamine on üks tähtsamaid huntide arvu vähendamise viise. Hävitades hundi pesakonna juba kevadel, säästame palju mets- ja koduloomi, kes muidu langevad suve ja sügise jooksul nende ohvriks.

Sobivaim aeg hundikutsikate hävitamiseks pesades on aprill ja mai, enne kui kutsikad saavad 4—5 nädala vanuseks. Vanemad kutsikad suudavad end juba peita ja nende ülesotsimine ilma hundi jälgi ajava koerata on väga raske.

Esimesi andmeid pesa ligikaudse asukoha suhtes võib saada juba märtsis-aprillis, kui vanahundid on ilmunud kas oma vanasse või uude väljavalitud pesitsusrajooni ja jäävad paikseks. Kui teatakse huntide eelmiste aastate pesitsuskohti, siis tuleb esmajärjekorras kontrollida, kas nad samas ei pesitse ka seekord. Vana pesitsuskoha mitte-teadmisel tuleb kohalikelt elanikelt koguda andmeid huntide kahjustuste ning huntide eneste ja nende jälgede nägemise kohta. Eriti olulised on andmed huntide kohtamistest õhtul ja varahommikul ning tähelepanekud nende liikumise suuna kohta, milliste andmete alusel, neid kaardile kandes, saame kätte pesa tõenäolise asukoha (joonis 3). Pesa asukohta võib kindlaks teha ka emahundi koiduaegse ulgumise järgi, millega ta vastab saagijahilt tagasipöörduvale isahundile. Kes oskab hästi järele aimata hundi ulgumist, sellel on kerge emahundi vastuulgumise järgi kind-



Joonis 3. Hundi pesa asukoha kindlakstegemine leitud jälgede ja tähelepanekute järgi. (1 — huntide tegevuse poolt kahju saanud külad; 2 — hundi jäljed kastesel rohul; 3 — nähtud hundi saagiga; 4 — juhusliku teekäija poolt kuulnud hundi ulgumist).

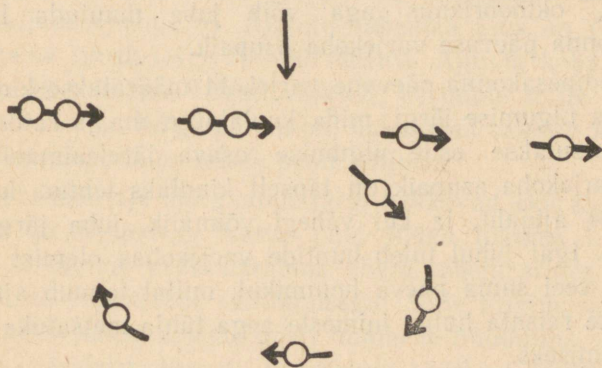
laks teha pesa asukohta. Umbes nädal aega enne poegimist lakkab emahunt ulgumast. Jahtides rohkem metsas, satuvad vanahundid sel perioodil ka harva inimeste silma alla. Nii võib jääda mulje, nagu oleksid hundid sellest piirkonnast hoopis kadunud. Hundipesakonna ülesotsimine sel ajajärgul on tunduvalt raskendatud. Pesakonna leidmiseks tuleb välja selgitada ümbruskonnas esinevad hundile pesitsemiseks kõige sobivamad kohad. Siin tuleb arvestada hundi «nõudeid» pesitsuskoha suhtes: segamatust, veekogu lähedust (milleni saab varjatult liikuda) ja kuiva kohta pesa ehitamiseks.

Hundile pesitsemiseks sobivaina näivate kohtade ülevaatus tuleb teostada ettevaatlikult ja hoolikalt, tähele pannes kõiki võimalikke pesa olemasolu reetvaid märke: jälgi

teeradadel ja veekogu ääres, hundi ekskrementide (väljaheitteid), sädistavat harakat (kes käivad hundi uru juures söömas toidujäänuseid), hundi poolt tallatud teeradu jne. Pesa asukoha paljastajaks võivad saada ka vanahuntide poolt kastesele või härmas rohule jäänud jäljed, mille avastamiseks tuleb luurekäiku alustada juba hommikul kella 7—8 ajal. Leitud jälgede suund määratakse kindlaks mahatallatud rohukõrte suuna järgi. Olles juba käinud pesa ümbruses, peab selle üles otsima samal päeval, sest muidu tassib häiritud emahunt oma pojad teise kohta.

Pesakondade otsimist on soovitatav teostada vähemalt kahekesi. Kaasas peab olema püss kartetšilaengutega (vanahuntide surmamiseks) ja väike labidas (võimaliku uru lahtikaevamiseks). Pesakonna leidmisel kallaletungi vanahuntide poolt ei järgne: harva võib neid märgata 50—60 meetri kaugusel. Küll tormab aga emahunt kallale pesa läheduses haukuvale koerale, kui ta pole märganud inimesi. Seda tähelepanekut kasutatakse küttide poolt vanahuntide surmamiseks varitsuskohast.

Vanahuntide surmamiseks võib jääda nende radade juurde varitsema (arvestada tuule suunda!) või, vedades paari hundikutsikat nõõri otsas enda järel, meelitada hun-



Joonis 4. Vanahuntide varitsemine pärast pesa leidmist. Noolega on märgitud tuule suund.

did enda jälgedele ja siis varitsuskohast nad maha lasta. Kui ollakse kahekesi, läheb üks kütt hundikutsikatega otse edasi, teine aga, lahkudes teelt ja tehes väikese kaare, jääb varitsema raja kõrvale allatuult (joonis 4). Üksi olles tehakse samuti kaar ja jäädakse rajast paarikümne meetri kaugusele (soovitav tiheda võsastikuga kohta, kus jälgi mööda tulev vanahunt liigub julgemini). Kui pesa läheduses leidub mõni kõrgem puu, mille otsas on võimalik vanahunti varitseda, võib mõne hundikutsika tagajalgapidi traadiga pesa juures kinni siduda. Oma vingumisega meelitab kutsikas vanahundi laskekaugusele.

Ajujaht

Ajujahte huntide hävitamiseks korraldatakse augustikuu lõpust kuni oktoobrikuu keskpaigani, sest umbes selle ajani asub hundipesakonna päevane varjekoht pesa ligiduses, mille asukohta on võimalik kindlaks teha huntide eha- ja koiduaegse ulgumise järgi. Parimaks ajujahi läbi viimise ajaks tuleb siiski lugeda septembrikuud, kuna varem korraldatavail ajujahtidel pojad ei järgne veel põgenemisel vanahuntidele, vaid peituvad põõsaisse ja rohtu; hiljem, oktoobrikuus aga võib juba muutuda hundi pesakonna päevase varjekoha asupaik.

Hundipesakonna päevane varjekoht määratakse kindlaks huntide ulgumise järgi, mida kuulatakse eha ja koidu ajal või kutsutakse esile ulgumise osava järeleaimamisega. Kui varjekoha asupaik on täpselt kindlaks tehtud, korraldatakse ajujaht, ja kui vähegi võimalik, juba järgmisel päeval. Igal juhul tuleb huntide varjekohas olemist kontrollida veel sama päeva hommikul, millal toimub ajujaht, et mitte raisata hulga inimeste aega tühja metsatuka läbikammimiseks.

Olles välja selgitanud huntide varjekoha asupaiga, huntide tõelised ja tõenäolised liikumisrajad, tuleb kindlaks

määrata ajujahi suurus, kuju ja, arvestades veel ka tuule suunda, küttide liini asukoht. Ajujahi suurus oleneb maastikust ja metsa iseloomust. Ajujahi kuju aga peab olema kas ristküliku või sirge küttide liini ja selle vastas asuva ajajatest moodustatud poolringi kujuline.

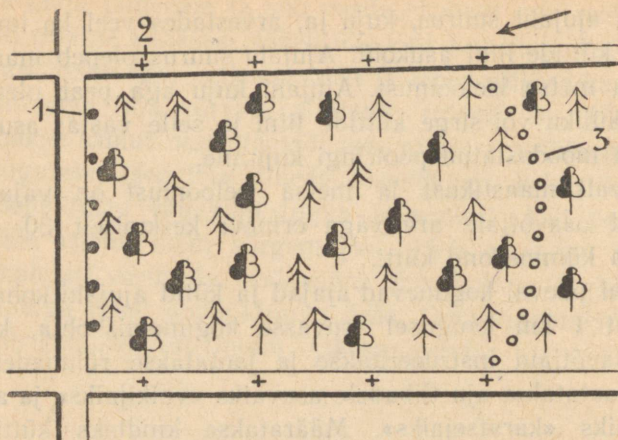
Sõltuvalt maastikust ja metsa iseloomust on vajalik ajujahist osavõtjate arv väga erinev: keskmiselt 30—70 ajajat ja kümnekond kütti.

Ajujahi päeval kogunevad ajajad ja kütid ajujahi kohast vähemalt 1 km kaugusel asuvasse kogunemiskohta, kus kõiki osavõtjaid instrueeritakse ja jaotatakse rühmadeks. Ajajad jaotatakseaju tiibadele asuvaiks «vaikijaiks» ja ajuteostavaiks «käratsejaiks». Määratakse kindlaks küttide ajus seismise järjekord («numbrid»).

Kohale paigutatakse ajujahi juhataja poolt kõigepealt kütid — sirges liinis, 50—60-meetriliste vahemaadega, arvestades tuule suunda ja huntide tõenäolisi või kindlaks tehtud liikumisradu. Kütid varjuvad ja jäävad täielikus vaikuseseotama ajujahi algust. Kui nad asetatakse piki sihti või teed, peab varjuma sihi või tee ajupoolsel küljel, mis annab võimaluse tulistada ka küttide liinist läbimurdunud hunte.

Seejärel asuvad kohale ajajad, nii «vaikijad» kui ka «käratsejad» (joonis 5). Ajajate vahemaa ajus on (olenevalt metsa tihedusest) 10—30 meetrit. Ajajate kohaleasumine peab toimuma täiesti vaikselt, et hunte mitte enneaegu hirmutada. Kõige parem on, kui ajajad tulevad kohale kahes kolonnis, teine teiselt poolt küljest.

Ajujahi juhataja märguande järgi hakkavad «käratsejad» kisades ja keppidega vastu puid lüües liikuma küttide poole. Liikumine peab toimuma enam-vähem sirges liinis ja ühtlaste vahemaade säilitamisega. Selle tingimuse täitmisele aitab kaasa ajajate poolt numbrite hüüdmine; alates näiteks vasakust tiivast hakatakse hüüdma järjekorras «1», «2», «3» jne., kuni hüüdmine on jõudnud parema tiivani; seejärel alustatakse samasugust hüüdmist paremast



Joonis 5. Ajujahi läbiviimise skeem. 1 — kütid; 2 — «vaikijad»; 3 — «käratsejad». Noolega on märgitud tuule suund.

tiivast tagasi vasakule. Aju külgedel seisvate «vaikijate» ülesandeks on hunte külgedelt mitte läbi lasta, hirmutades nähtavale ilmuvaid hunte köhatamise või järsu liigutusega, mitte mingil juhul aga karjumisega. «Käratsejate» edasi liikudes liituvad neile külgedelt «vaikijad», tihendades järjest «käratsejate» ridu. Kui ajujahi läbiviijail on kasutada lippe, võib «vaikijate» liini hõrendada, asetadesaju tiibadele lipud (vt. «Jaht lippudega»).

Ajujahi õnnestumine sõltub suurel määral ajujahi organiseerimisest ja osavõtjate distsipliinist. Enne ajujahile asumist, tavaliselt kogunemiskohas, selgitatakse kõigile osavõtjaile nende ülesanded. Ajajate ülesandeks on:

1) enneaju algust seista oma kohtadel täiesti vaikselt, mitte suitsetada;

2) pärast ajujahi juhataja poolt antud signaali alustada käratseades liikumist kindlaksmääratud suunas, joonduda naabrite järgi ja säilitada nendega õiged intervallid;

3) edasiliikumisel mitte mööduda tihnikutest.

Ajujahist osavõtivate küttide käitumisreeglid on järgmised (V. S. Bizjukini järgi):

1. Mitte hilineda ajukahile, hilinemise korral oodata vaikselt ajukahil lõppu ajast eemal, mitte segada kütte.

2. Pärast ajukahil juhataja käsklust mitte enam rääkida ega suitsetada; olla oma kohal täiesti vaikselt.

3. Püss laadida alles pärast määratud kohale asumist.

4. Asunud laskekohale, uurida hoolikalt ümbrust, pidada silmas naabrite asukohti, löigata vaikselt (mitte murda) vaatevälja segavad oksad; tähelepanelikult jälgida enda ees olevat maastikku, mitte liigutada, mitte anda naabritele mingisuguseid märguandeid, nähes tema poole liikuvat hunti jne.

5. Mitte lasta linde, jäneseid, rebaseid.

6. Mitte tulistada piki küttide liini. Hunti tulistada mitte üle 30—40 sammu kauguselt. Mitte tulistada naabri laskekohale lähenevat hunti, kui ta pole sinust õige lasu kaugusel. Mitte lasta kuuliga, et ei vigastaks ajajaid.

7. Haavatud hunt surmata järgneva lasuga, ilma kohalt lahkumata.

8. Lähenev hunt lasta võimalikult ligidale ja tulistada, kui võimalik, keha esikülge.

9. Mitte lasta, kui ajajad on ligidal.

10. Laskekohalt lahkuda alles pärast jahijuhataja signaali ajukahil lõpetamise kohta; enne kohalt lahkumist laadida püss tühjaks.

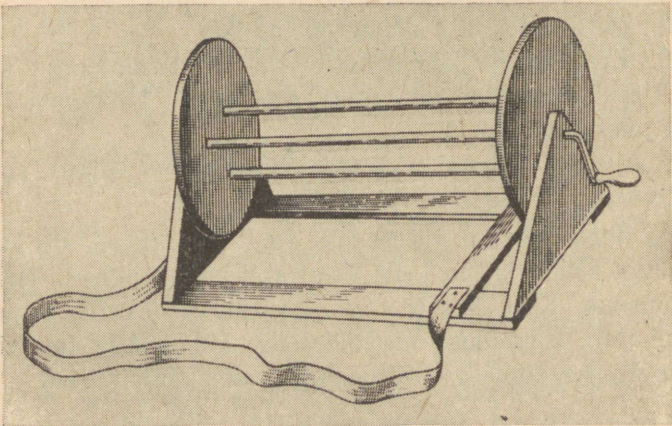
11. Ajukahil olla kaitsevärvi riietuses (talvel valges, sügisel rohelisest või halli värvi riietuses).

Kui hunti tulistati mitme küti poolt ja surmati, siis kuulub hunt sellele kütile, kelle lasu järel hunt langes ja enam ei tõusnud. Kütt, kes ei täida ajukahil vastavaid reegleid ja juhataja korraldusi, kõrvaldatakse ajukahilt ja talt võetakse ära ka õigus osa võtta järgnevaist ajukahitidest.

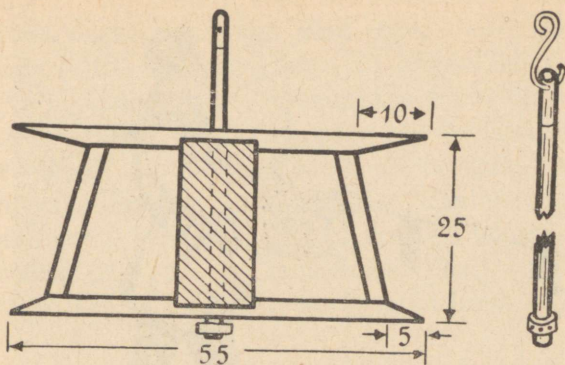
Jaht lippudega

Pikale nööri le kinnitatud lehivate ja lõhnava te lipukeste kasutamine huntide sissepiiramisel võimaldab hundijahist osavõtjate arvu tunduvalt vähendada ning võita sellega aega. See moodus on eriti oluline talvisel hundijahil, millal hundid liiguvad saaki otsides suurel maa-alal. Lipud oma liikumise, värvi ja eriti lõhnaga on hundile hirmutava tähendusega: neist hoiab ta samuti eemale kui inimestki. Ainult paanikasse aetuna ja surmahirmus murrab hunt õieti ülesseatud lippude liinist läbi.

Lipud valmistatakse õhukesest punasevärvilisest riidest, 8—15 cm laiused ja 25—35 cm pikkused. Parimaks lipu suuruseks peetakse suurust 15×30 cm. Sellised lipukesed kinnitatakse peenele ja tugevale, umbes ühe kilomeetri pikkusele nööri le iga 60—100 cm tagant. Et kerra kerituna võib nööri koos lippudega kergesti sassi minna ja piiramisel nii väärtuslikku aega viita, keritakse lippudega nööri just sel otstarbel valmistatud värtnale. Üks enamkasutatavamatest värtnatüüpidest on toodud joonisel 6. See vär-



Joonis 6. Seljas kantav lipuvärten.

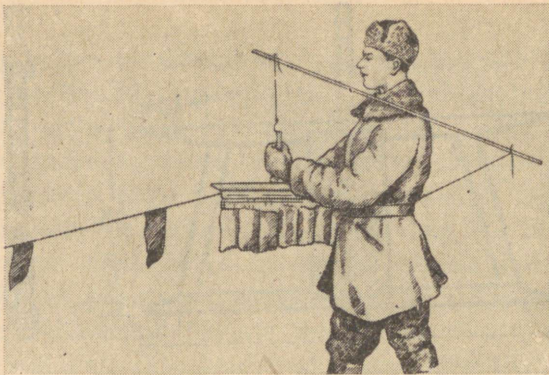


Joonis 7. A. A. Sokolovi poolt soovitatav lipuvärten.

ten koosneb õhukestest laudadest tehtud raamist, umbes 1 cm läbimõõduga raudvarvast-teljest ja vineerketastest. Need on omavahel kinnitatud kolme peene puuvarvaga, millele keritakse nõör lippudega. Sellise värtna pikkus on 50—60 cm, laius 30—35 cm ja vineerketaste läbimõõt 25—30 cm. Raami külge kinnitatav rihm võimaldab värtnat seljas kanda.

Eelmisest palju kergemaks ja paremini käsitsetavaks osutub A. A. Sokolovi poolt soovitatav raamvärten (joonis 7). Kerge puuraam pöörleb vabalt 2 cm läbimõõduga puust teljel, mille ühes otsas on traadist käepide, teises otsas aga paksemast nahast rõngas, mis ei võimalda värtnal teljelt ära libiseda. Raami latid, mille otsad on lõigatud nurga all, ei lase nõöri alla libiseda. Selliste värtnate kandmisel eraldatakse teljed ja nii mahub seljakotti vabalt 2 värtnat, mõlemal kuni 600 meetrit nõöri lippudega. Lippude kerimisel hoitakse vasaku käega telje otsas olevast käepidemest ja parema käe löökidega vastu raami pannakse see pöörlema. Selliselt pealekerituna ei kortsu lipud ega kaota oma kuju ja ka nõöri mahub värtnale rohkem.

Kerimise hõlbustamiseks soovib A. A. Sokolov kasutada umbes 1 m pikkust ja 3 cm jämedust kaelkooku (joonis 8).



Joonis 8. A. A. Sokolovi poolt soovitatava lipuvärtna kandmine kaelkoogu abil.

Kaelkoogu üks ots on varustatud tugeva rihma otsas oleva jämedast traadist (naelast) tehtud konksuga, mille otsa riputatakse värten, kepi teine ots on kinnitatud rihmaga vöö külge. Nii lasub kerimisel kogu värtna raskus kerija vasakul õlal.

Kasutatakse ka suuskadele ehitatud värtnaid, millele mahub kuni 4 km nööri lippudega. Meie oludes, kus metsad on enamasti läbitud sihtidega, aitab 2—3 km pikkusest nöörist lippudega.

Nööri kasutamiseaja pikendamiseks on soovitav nööri immutada mädanemise eest kaitsva ainega ja alati pärast jahti hoolikalt kuivatada. Lippe tuleb hoida eluruumis, et nad imbuksid läbi inimese lõhnaga. Enne jahti soovitatakse lippe ja nööri niisutada mingi lõhnava ainega, tavaliselt petrooleumi või kreoliiniga.

Hundijahti lippudega on kõige kergem läbi viia kohtades, kus juba varakult on pandud huntidele välja sööt — surnud lehma või hobuse korjus. Sööt pannakse välja juba enne lume tulekut. Kui on teada hundi pesa umbkaudne asukoht, pannakse sööt selle koha lähedusse. Sööda panekuks kõige sobivam koht on metsalagendik mõne üksiku

puuga. Sööda väljapaneku koha ümbruskonnas peab olema ka huntidele päevaseks varjekohaks sobiv tihnik, kuhu nad kohe sööda juurest võivad minna. Et hundid leiaksid kergemini väljapandud sööda, kasutatakse nn. «lohistist» — nõõri otsas veetavat looma sisikonda või lihatükki, millega veetakse jäljed huntide tavalistelt käiguradadelt söödani.

Sööda valvajaks ja huntide kohta vaatluste tegijaks määratakse mõni kohalik jahimees, kes igal hommikul teeb ümber sööda (200—250 m kaugusel söödast) ringi, selgitades välja, kas ja kui palju hunte on käinud sööta söömas.

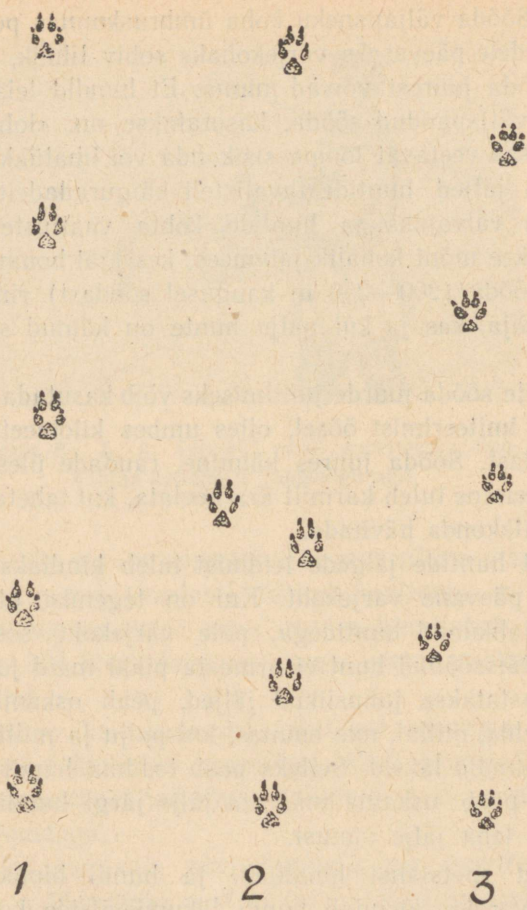
Huntide sööda juurde juhtimiseks võib kasutada ka hundi ulumise imiteerimist öösel, olles umbes kilomeetri kaugusel söödast. Sööda juures käimine, raudade ülesseadmine ja varitsemine tuleb karmilt ära keelata, kui tahetakse kogu hundi salkkonda hävitada.

Pärast huntide jälgede leidmist tuleb kindlaks määrata huntide päevane varjekoht. Kui on tegemist otse sööda juurest lahkunud huntidega, pole varjekoht söödakohast kaugel: täissöönud hunt ei armasta pikki maid joosta. Kui aga avastatakse juhuslikud jäljed, peab oskama jälgede järgi ütelda, millal, mis suunas, kui palju ja millise kavatsusega hundid läksid. Selleks peab teadma hundi eri jooksuviise, peab oskama määrata jälje järgi hundi sugu ja kindlaks teha jälje vanust.

Tuntud spetsialist hundijahi ja hundi bioloogia alal N. A. Zvorõkin kirjutab hundi liikumisviiside kohta järgmist: «Hundi liikumisviisideks on samm, aeglane traav (sörk), kiire traav, aeglane galopp, kiire galopp ja karjäär («tuhatnelja jook») (joonis 9).

Sammu käib hunt võrdlemisi harva, kas äärmise väsimuse või üleliigse söömise tõttu..., sammu käib hunt ka hädaohtlikule kohale lähenedes, saaklooma varitsedes või liginedes võõrale hundile.

Aeglane traav on hundile kõige tavalisemaks liikumisviisiks, millisel jooksul ta on väsimatu.



Joonis 9. Hundi ja koera jäljed. 1 — hundi jäljed aeglase traavi ja 2 — kiire jooksu puhul. 3 — koera jäljed.

Kiiret traavi kasutab hunt teatud kindla, vahel isegi kaugel eesmärgi poole ruttamisel; see liikumisviis väljendab kannatamatust, närvilist seisundit.

Aeglast (lühikest) galoppi kasutatakse huntide poolt lühikestel maadel, kas sügava lumega alade ületamiseks või lähenevast hädaohust pääsemiseks; hüppeid, lühikest

galoppi on tähele pandud huntidel mängu ajal, kui nad on hulgakesi koos.

Kiire galopiga põgeneb hunt otsesest hädaohust, vahel aga (lühikest maad) jälitab ka saaklooma. Karjääriga põgeneb hunt teda paanikasse ajanud hädaohust või jälitab saaki.»

Et teada, kas leitud jälgede puhul on tegu laialt hulkuva üksiku vana isahundiga, poegadega liikuva, endise pesakoha ümbrusest kinnipidava emahundi või üleaastaste grupiga, selleks peab oskama jälgede järgi kindlaks määrata huntide vanust ja sugu.

Huntide soo ja vanuse kindlaksmääramist nende jälgede järgi kirjeldab V. V. Kozlov järgmiselt:

«Huntide vanust ja sugu on võimalik kindlaks määrata ainult esimese käpa jälje järgi, kuna erinevused isa- ja emaloomade tagajalgade jälgede vahel on väga väikesed. Esikäppade jäljed peavad olema küllaldaselt selged ja teravad, et oleks võimalik eraldada nende detaile. Tingimata peab esikäpa puhta jälje leidma kohast, kus hunt peatus, istus või tammus kohapeal, sest liikumisel ta asetab tagajala esikäpa jäljesse, rikkudes sellega jälje selguse.

Vana isalooma jälg erineb vana emalooma jäljest nii suuruselt kui ka kujult; ta on märksa suurem ja rohkem ümmarguse kujuga (emalooma jälg on piklik). Samuti on isalooma jälg tema suurema kehakaalu tõttu tugevam, eraldub reljeefsemalt ja ka samm on pikem. Eksimatult võib hundi soo kindlaks määrata, otsides piki jälgi liikudes üles tema urineerimiskoha. Urineerimiseks kükitab emaloom jälgede kohal, tagumisi jalgu veidi laiemini asetades. Uriinilaik asetseb tagajalgade jälgedest natuke tagapool. Isaloom läheb alati karja teest veidi kõrvale mingisuguse eseme või kõrgema kohani (mätas, känd, põõsas, puu) ja seal, tõstes jalga, urineerib. Uriinilaik on jälgedest kõrval, selle eseme juures, kuhu hunt läks. Noored isaloomad, umbes kuni aasta vanuseni, urineerivad sageli jälge-

dele, võttes peaaegu sama asendi kui emaloomad. Kuid noorte isa- ja emaloomade jälgi võib eraldada uriinilaigu asetuse järgi: emaloomal asetseb uriinilaik tagajalgade jälgedest vähe tagapool, noortel isaloomadel aga alati eespool.»

Jälje kuju ja suuruse järgi võib eraldada kolme vanuserühma: vanaloomad, üleaastased ja sama-aastased. Rjazani oblastis mahalastud huntide esikäpa jälgede keskmised mõõdud eri vanuserühmadel olid järgmised:

Sugu ja vanus		Pikkus cm	Laius cm	Pikkuse suhte laiusesse
Vanahundid	isased	10,5	8	1,3
	emased	9,2	6,2	1,5
Üleaastased	isased	9,3	7,2	1,3
	emased	8,8	5,8	1,5
Sama-aastased	isased	8,5	6,7	1,3
	emased	8,2	5,5	1,5

Nagu toodud tabelist näeme, on emahuntide esikäpa jäljed märksa kitsamad isahuntide jälgedest, kuigi näiteks vana emahundi ja üleaastase isahundi jälje pikkus on peaaegu sama.

Väga oluline on hanereas liikunud huntide jälgede puhul kindlaks määrata huntide arv. See on võimalik ainult neid kohti üles otsides, kus hundid on eeskäija jälgedelt lahkunud. See sünnib kas mõne takistuse ees või ka järskudel suunamuutustel: juhthundi pöördega peaaegu üheaegselt pöörduvad ka teised hundid, «löigates» nurka.

Väga tähtis on osata õieti määrata jälje vanust. Öösel või ka hommikul sadanud lume puhul on see lihtne, palju raskem aga siis, kui enam mõnda aega pole lund sadanud. Siis tuleb jälje vanuse määramisel lähtuda jälje üldilmest ja jäätumise astmest, mis erisuguse lumesügavuse, lume iseloomu ja ilmastiku puhul võivad aga tunduvalt erineda isegi ühevanustel jälgedel. Parim viis selle

«kunsti» õppimiseks on jälgede tegemine lumme, et neid iga päev vaadeldes õppida tundma jälgede juures aja jooksul toimuvaid muudatusi.

Olles kindlaks teinud jälgi jätnud huntide arvu ja jälgede vanuse (hommikused jäljed), tuleb huntide päevase varjekoha kindlakstegemiseks liikuda algul piki jälgi, varjekohaks sobivana näiva koha juurest aga siirduda kas mõnda sihti või teerada mööda kõrvale, et kahtlast kohta «ümber piirata». Soovitav on piiramist alustada võimalikust huntide varjekohast alttuule. Kui on tehtud poolring ja avastatakse, et sama arv hunte on edasi läinud, piiratakse järgmist kvartalit või varjekohaks sobivat kohta. Niimoodi tehakse seni, kui piiratavast alast väljaläinud huntide arv (jälgede järgi) on väiksem kui sissetulnud huntide arv. Selle koha ümber tehakse täisring ning siis asutakse varjekoha piiramisele lippudega.

Kuna talvine päev on lühike, on soovitatav piiramist teostada kas suuskadel või reega. Igal juhul tuleb seda teha väga ettevaatlikult, vaikselt ja kiirelt, et hunte varjekohast mitte välja hirmutada. Ka lipustamist (s. o. lippudega piiramist) tuleb alustada alttuule (eriti siis, kui lipud on niisutatud mingi lõhnava ainega). Tuleb liikuda oksimurdmata ja jälgida, et värten ei kriuksuks.

Lipustamist teostatakse kindlaksmääratud ringi mööda, tavaliselt kahekesi või kolmekesi. Üks, sõites suuskadel, kerib nõõri värtnalt, teised liiguvad tema järel ja asetavad lippudega varustatud nõõri puude ja põõsaste okstele nii, et need jääksid lumepinnast umbes 25—30 cm kõrgusele. Soovitav on alustada lipustamist mitmest küljest korraga, et juhuslikult häiritud hundid ei jõuaks põgeneda.

Piiramisringi suurus oleneb mitmest asjaolust: maastikust ja metsa iseloomust (hõredas rabamännikus peab ringi ümbermõõt olema 3—4 km, tihedas tihnikus umbes 2 km), tuulest ja lume iseloomust (kas lumi «krudiseb» jalge all või mitte), teedest, sihtidest ja radadest metsas jne. Kui lipustamisel tuleb läbida ka võsaga kohti, kus

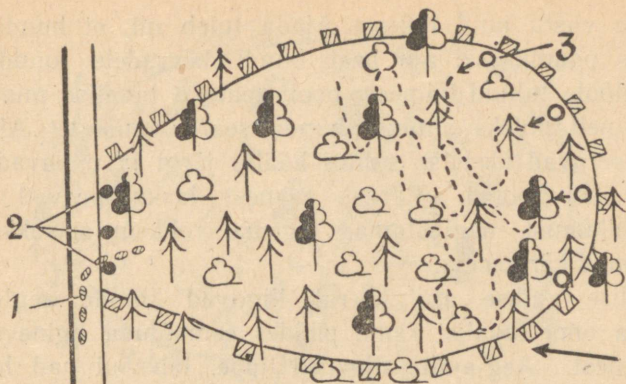
on võimatu täiesti vaikselt liikuda, tuleb need kohad lipustada viimases järjekorras. Kui lipustamise teel on lagendikke, on soovitatav asetada lipud mööda lagendiku serva, kuid mitte risti läbi lagendiku: metsast juba lagendikule välja tulnud hundid ei pöördu tavaliselt enam tagasi metsa, vaid murravad lippudest läbi. Lipustades piki sihti tuleb lipud asetada vastaspoolse kvartali servale. Lipustajate jäljed peavad kulgema piki kogu lippude liini, seespool ringi. Piiratava ringi sisse ei tohi sügavale jälgi teha, kuna hunt, sattudes jälgede ja lippude vahele, murrab sageli sel kohal läbi lippude. Samuti ei tohi piiramisringil olla teravaid nurki ega soppe — parimaks piiramisringi kujud on ovaalne või pirkujuline ring kitsama poolega küttide liini poole.

Pärast esialgset kiiret lipustamist võib piiramisringi sobivatel kohtadel vähendada, kui on võimalus seda teha liigselt häirimata ringis olevaid hunte.

Olles lipustamise lõpetanud, võib asuda jahi läbiviimisele kas samal või ka järgmisel päeval, kui lipustamiseks on palju aega läinud. Korralikult lipustatud ringis võivad hundid püsida 2—3 päeva.

Lippudega ümbritsetud huntidele võib jahti pidada kolmel viisil.

1. Jaht lahtise küttide liiniga on meil siiani olnud kõige kasutatavam. Selle jahipidamise viisi juures kõrvaldatakse osal piiramisringist lipud ja sellesse kohta asuvad varjatult kütid (joonis 10). Kõige tähtsamaks on selle viisi juures arvestada õieti suunda, mida mööda hundid püüavad põgeneda. Pole mõtet kütte asetada metsa servale, lagendiku äärde või lagedaile kohtadele, sest hundid püüavad alati minna varjatud teid mööda. Üksikut hunti on kõige parem varitseda sissemineku jälje läheduses. Peale huntide oletatava põgenemissuuna peab arvestama ka tuule suunda — parimaks tuule suunaks on suund ajajate poolt küttide poole, kuigi on lubatav ka küljetuul.



Joonis 10. Lahtise küttide liiniga jahi skeem. 1 — hundi jäljed; 2 — kütid; 3 — ajajad. Noolega on märgitud tuule suund.

Kütid asetatakse jahijuhataja poolt lippudest vabastatud liinile umbes 70—80-sammuliste vahedega. Iga kütt peab teadma oma naabrite asukohti ja temale määratud tulistamisala.

Kuna hundi nägemine on väga terav, peab kütt olema hästi varjatud. Väär oleks aga asetada teda puu taha. Paremaks varjeks kütile on mehekõrgune tihe kuusk või kadakas, mis varjab teda kuni õlgadeni. Soovitav on valge maskeerimisülikond, mitte aga lehvivate hõlmadega kittel.

Pärast küttide kohaleasetamist liigub jahijuhataja piki lippe ringi vastaskülge juhatama ajajaid, kütid jäävad maskeerunuina ja vaikselt ootama aju algust. Sellel jahijuhataja käigul on ka oma tähtsus — hundid, kuulates inimest küttide suunast lahkuvat, peavad ohtu selles suunas väiksemaks ja liginevad küttide liinile julgemalt.

Küttide liinile vastassuunas asuvad ajajad. Sellel jahil ei ole tarvis nii palju inimesi kui ajujahil, piisab 3—5 ajajast ja 4—5 kütist. Jahijuhataja märguandel hakkavad ajajad siksakiliselt minema aju sisse, aeg-ajalt hüüdes ja

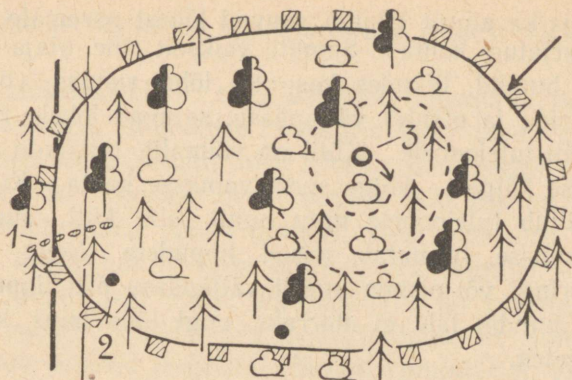
kepiga vastu puid lüües. Ajada tuleb nii, et hundid ei satuks paanikasse: aju peab hundi kõrvadele kuulduma metsatööle tulnud inimeste poolt tehtava tavalise mürana, nagu neil poleks aimugi hundi sealviibimisest. Ajajad orienteeruvad üksteise suhtes häälte järgi ja püüavad liikuda ühel joonel. Pärast esimest lasku peavad nad edasiliikumist aeglustama, tegema rohkem siksakke ja kõvemini käratsema.

Sellise vaikse aju korral liiguvad hundid aeglaselt mööda oma tavalisi radu, püüdes eemalduda liginevatest inimestest. Aeg-ajalt silmates lippe, lähevad nad hane-reas ja vana emahundi juhtimisel küttide poole, kes, lastes hunte tulla võimalikult lähedale, tulistavad esimesena vana emahunti. Ülejäänud hundid paiskuvad tavaliselt pärast lasku laiali ja satuvad kas teiste küttide tule alla või paanikasse aetuna murravad läbi küttide liinist, lippudest või ka ajajate vahelt.

2. Jaht kinnises ringis, kus lippudest vaba kohta pole üldse jäetud (nn. Hartulari meetod — kuulsa hundiküti nime järgi), kõrvaldab lahtise küttide liiniga jahi peamise puuduse: huntide sagedase läbimurdmise küttide vahelt.

Olles lipustanud huntide päevase varjekoha kohati isegi kahekordse lipureaga (üks nöör asub lumel, teine 70—80 cm kõrgusel), asetatakse kohale kütid, arvult üks kuni neli. Kütid asuvad ringi sisse, püssilasu (35—40 m) kaugusele lippudest ja huntide tavaliste käiguradade lähedusse (kui seda on jälgedest näha) või nende arvatavatesse liikumissuundadesse. Kui aga tuule suund lubab, siis asutakse huntide sissetuleku jälgede lähedusse.

Küttide vahel silmsidet ei ole ja nad asetatakse üksteisest sedavõrd kaugele, et ühe küti lasud pole teistele ohtlikud. Kütid on valgeis moondamisülikondades, huntidest allatuult. Olles kütid kohtadele asetanud, läheb jahijuhataja huntide sissetuleku jälgi mööda aju keskele, hakates sealt spiraalselt lippude poole liikuma (joonis 11). Aja-



Joonis 11. Kinnise lippude ringiga jahi skeem.
1 — hundi jäljed; 2 — kütid; 3 — ajaja.

mine toimub vaikselt. Ajajad, tavaliselt ainult üks, on varustatud, samuti kui kütid, püssidega. Aeglaselt liikudes ja vahetevahel kõhatades (et anda oma asukohast märku kütidele) ajab ajaja hundid liikvele. Hundid lahkuvad sellise ajamise korral varjekohast rahulikult ja jõuavad aeglaselt liikudes varitsejate püsside ette. Esimese lasu järel kari tavaliselt laguneb, lippude ringist väljapääsu otsivad hundid aga liginevad teistele varitsejatele. Väga harva põgeneb mõni hunt sellise jahiviisi juures läbi lippude. Hariulari meetodi ainsaks puuduseks on tema aeglus: tihti tuleb kütidel seista 4—5 tundi liikumatult ja tähelepanelikult oma postidel ja oodata hunti, teadmata, kust suunast see tuleb. Seepärast annab see jaht paremaid tulemusi kindlakoosseisulise, distsiplineeritud ja hästi varustatud kütide brigaadiga.

3. Jahiorganisaatori M. T. Zaitsevi poolt kasutatud lippudega hundijahi meetodil on kõik Hartulari meetodi paremused ja on kõrvaldatud ka viimase puudus — jahi pikaajalisus. Hundide tavalisel liikumisrajal või oletataval väljapääsu otsimise kohal tehti lippude rivisse 3—5 m laiune lõhe. Kütid

(võib olla ka ainult 1 kütt) asuvad lõhest paremale poole, hästi varjatud kohta. Samuti vaikselt ühe ajaja poolt aetavad hundid, liikudes kas otse lõhe suunas või piki lippude rida ja otsides väljapääsu, satuvad lõhele lähene-misel küti tulejoonele. Kütil on võimalik tulistada looma vasakusse külge — kõige surmavamasse kohta. Kui kor-raga väljub tulejoonele mitu hunti, siis kütt, surmates kõige esimese, hirmutab teised lippudeta lõhest tagasi piiramisringi või otsima uuesti väljapääsu piki lippe. Sel-leks, et hundid läbi ei murraks, ongi lõhe laius kõigest 3—5 meetrit.

Pärast mitme hundi surmamist lõhe juures tuleb valida lõhe jaoks uus koht, vana lõhe sulgeda ja jätkata jahti seni, kuni on maha lastud viimane hunt. Sageli õnnestub ainult ühel ajal ja ühel kütil surmata lühikese aja jook-sul kõik piiramisringis olevad hundid. Kasutades sama meetodit rebasejahl, laskis M. T. Zaitsev koos ühe abi-lisega päeva jooksul 4 rebast.

Varitsusjaht

Huntide hävitamine laskmisega varem valmistatud varit-suskohast on üks lihtsamaid huntide hävitamise viise, mis on kohane ka algajale jahimehele.

Tavaliselt varitsetakse hunte sügisel sisseseatud sööda-kohtadel. Sööt pannakse välja mõne metsalähedase vana küüni, sauna või muu ehitise juurde, sellest 25—30 sammu kaugusele. Ehitise seina tehakse sööda suunas laskeava. Kui sobivat ehitist ei ole, asetatakse sööt mõnele metsa-lagendikule, vähekäidava tee lähedale. Söödast 25—30 sammu kaugusele ehitatakse kas lihtne muldonn või siis (väga harva) lava puu otsa. Muldonn on lihtne, pealt lat-tide ja mätastega kaetud auk, milles jahimees võib istuda.

Söödakoha «sissesöötmist» alustatakse juba sügisel.

Parimaks jahiajaks on aga kuuvalged, vähese lumesajuga ööd.

Varitsuskohale tuleb tulla kahekesi, kusjuures tagakäija astub eeskäija jälgedesse. Eeskäija asub onni, tagakäija aga läheb edasi. Samuti tuleb teha ka suuskadega varitsuskohta tulles. Suusad peab samuti onni tõstma. Varitsema tuleb asuda juba videvikus, kuna mõnikord tulevad hundid süüa juurde väga varakult. Varitsemine võib olla edukas ainult neil öödel, kui tuul ei puhu varitsuskohast süüa poole. Kuid ka siis võib juhtuda, et hunt tuleb süüa juurde alles järgmisel või ülejärgmisel ööl. Varitsuskohas tuleb istuda täiesti vaikselt, mitte kõhida ega end liigutada. Püss peab olema kogu aeg laskevalmis. Et süüa juures olevaid hunte saaks tulistada külje pihta, asetatakse sööt (hobuse või veise korjus) peaga varjendi poole, sest hunt alustab raibe söömist kas kõhu või selja poolt. Tulistada tuleb dubletiga — algul hästi väljasihitud lask ühe ja siis kiire «näpslask» teise hundi pihta. Ei tule oodata esimese lasu tulemusi, et alles siis tulistada teine lask. Kui hunt läheneb söödale julgelt, tagasi hirmumata, tuleb oodata lasuga, kuni hunt asub süüa kallale.

Kui pole võimalik rajada kindlat söödakohta ja varustada seda pidevalt söödaga, võib hunte varitseda ka «lohistise» (haisva söödaga) veetud raja juures. Selleks kõrvetatakse kas koera või kassi laipa või lõigatakse lihtsalt lõhki laiba kõht, tõmmatakse sealt mõned soolikad rippuma, seotakse laip nõõri otsa ja kinnitatakse nõõr umbes 3 meetri pikkuse teiba külge. Sõites kas suuskadel või reega, lastakse «lohistist» lohiseda mõne meetri kaugusel teeraja kõrval. Aeg-ajalt võib rajale visata sama raibe tükikesi. «Lohistis» veetakse 25—30 sammu kauguselt mööda mõnest varitsemiseks sobivast kohast. Kui «lohistist» on veetud läbi huntide poolt külastatavate rajoonide, võib kindel olla selles, et hundid asuvad piki «lohistise» jälgi minnes otsima raibet ja satuvad varitseva küti tulistamisalasse.

Varitsemisel sööda juures kui ka «lohistise» jäljel tabatakse sageli ka rebaseid. Nii näiteks Lössogorski rajooni jahimees Tšurbakov laskis 1947. a. talvel sööda juurest 5 hunti ja paarkümmend rebast.

Peibutamine

Nii noori kui ka vanu hunte on võimalik ligi meelitada (peibutada) vanahundi või teise sugupoole hääle osava järeleaimamisega. Nõukogude Liidu looduskaitsealadel kasutatuna on see meetod andnud häid tagajärgi — kuni 10% kõigist hävitatud huntidest tabati peibutusmeetodiga.

Noorte huntide hävitamiseks saab kasutada seda meetodit, alates umbes juulikuu keskpaigast kuni oktoobrikuuni, s. t. alates ajast, millal hundikutsikad hakkavad õhtuti ulguma, kuni pesakoha mahajätmiseni. Kõigepealt tuleb kindlaks teha pesa ligikaudne asukoht (vt. kevadine pesakondade hävitamine). Olles kindlaks teinud pesakonna ligikaudse asukoha, püütakse leida pesa viivaid radu. Umbes 400—800 m kaugusel pesast on huntide rajad tavaliselt veel hästi märgatavad. Sellised rajad on kindlamateks hundikutsikate hävitamise kohtadeks, kui nad lähenevad järeleaimatud ulgumisele. V. V. Kozlov kirjeldab huntide peibutamist järgmiselt: «Tuul peab olema pesa poolt küttide poole, erandjuhul võib olla ka küljetuul. Peibutatakse kas eha või koidu ajal, kui vanahundid on saagijahil. Üks või kaks head laskurit asuvad oletatavast pesakonnast 400—500 m kaugusele, valides asukoha nii, et ees asuks laskmiseks sobiv koht — hõredam mets, legendik jne. 50—100 meetrit laskuritest tagapool on varjul peibutaja. Algul aimab peibutaja kolmel-neljal korral järele emahundi ulgumist. Kui vastust pole kuulda, aimab peibutaja järele isahundi ulgumist. Kuuldes vastuulgumist, jätkatakse peibutamist sama häälega, millele hundikutsikad vastasid.

Kui hundikutsikad on väga näljased, siis ruttab kogu pesakond kiirelt hääle suunas, vastates vaid mõnel korral, ja nii satuvad nad küttide tulistamisalasse. Sagedamini jookseb peibutamise peale ligi üks või kaks kõige näljasemat kutsikat. Vahel läheneb kogu pesakond ka ilma vastuulgumiseteta. Seda tuleb varitsevatel küttidel arvestada ja nad peavad igal hetkel valmis olema tulistamiseks. Lastes esimesel korral maha 1—2 hundikutsikat, võib juba järgmisel päeval või mõni päev hiljem peibutada jälle samal kohal. Harva vastavad hundikutsikad peibutamisele siis, kui vanahundid (või üks neist) on pesas, ja ka halva ilma korral.

Samal viisil saab hävitada ka vanahunte. Tulles saagi-jahilt ja kuuldes pesa läheduses peibutaja häält, liiguvad nad hääle suunas, kuid kunagi ei lähe päris lähedale. Kuuldes vanahundi vastuulgumist, tuleb ühel või kahel kütil minna 200—400 meetrit peibutajast vanahuntide hääle suunas. Vanahuntide varitsemisel tuleb olla äärmiselt ettevaatlik, mitte varitseda otse rajal (kui see on olemas), vaid 15—20 meetrit rajast kõrval, arvestades tingimata tuule suunda.

Sama meetodit saab edukalt kasutada ka huntide jooksu-ajal isahuntide laskmiseks. Aimates järele emahundi ulgumist ja kuuldes vastust, valmistub kütt läheneva hundi tulistamiseks. Kuna huntide kuulmismeel on väga hästi arenenud, pole vaja peibutamist pärast vastuse saamist enam korrata.

Peibutuskunsti õppimine ei ole nii raske, kui seda arvatakse. Musikaalne kütt võib huntide ulgumist küllaldase täpsusega järele aimata juba ulgumise mõnekordse kuulmise järel. Hundikutsikad vastavad sageli isegi ulgumisest tunduvalt erinevale häälele. Nii olid ühe pesakonna hundikutsikad järjekindlalt vastanud mõne kilomeetri kaugusel asuva vabrikü igahommikusele vilele.

Vanahuntide ulgumist võib võrrelda pideva, läbi nina kuuldavale toodava häälotsusega «u-o-o». Ulgumine on

algul tume, kõlatu ja katkendlik, muutub aga järjest kõrgemaks, tugevamaks ja venitatumaks. Õige tämbri imiteerimiseks soovitatakse peibutajal kas suruda mõlema käe põidlagaga õrnalt kõrile, nimetissõrmedega aga sulgeda ninasõõrmete alaosa või, pannes käed ruuporina suu ette, kallutada pea selga ja ulgumise ajal ühendada ja lahutada peopesi.

On esinenud ka juhtusid, kus hundid on juurde tulnud soku pillitamisel.

Hiilimisjaht

Pärast öist saagijahti siirduvad hundid päevasesse varjekohta — mõnda tihedamasse metsatukka. Olles täis söönud, magavad hundid kaunis sügavat und, mis võimaldab osaval kütil pehme ilma ja värske lume puhul (kui lumi ei krudise) läheneda magavaile huntidele lasu kaugusele.

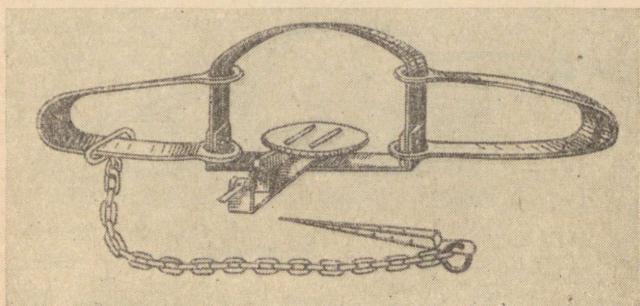
Olles leidnud värske, hommikuse jälje, liigub kütt väga ettevaatlikult ja vaikselt suuskadel või ka jala piki jälgi, kuid jälgedest nägemise kaugusel kõrval, ning silmitseb tähelepanelikult eesolevat maastikku. Kaotamata silmist jälgi, valib kütt edasiliikumisel kohti, kus on hõredam ja ei ole vastu riietust krabisevaid oksid. Sobiva ilma ja vastutuule korral võib kütt läheneda huntidele isegi parajale kartetšilasuga kaugusele, kuigi sellel jahil on parem kasutada kuulipüssi.

Püük raudadega

Huntide püük raudadega (püügiraudadega) on väga levinud huntide hävitamise viisiks paljudes Siberi, Kasahstani ja Nõukogude Liidu Euroopa-osa põhjarajoonides. Eesti NSV-s aga on nii huntide kui ka teiste kiskjaliste püüdmise viisid raudadega peaaegu tundmata, kuigi ka

meil võiks raudade kasutuselevõtmine tunduvalt kaasa aidata kiskjate hävitamisele.*

Rauad loomade püügiks valmistatakse rauast ja terasest väga mitmesuguses suuruses (vabrikus valmistatud raudade suurus tähistatakse numbritega — nr-d 1—5). Raudade tähtsamad osad on kaared, vedru (või vedrud), astelaud (taldrik) ja päästemehhanism. Olenevalt astelaua ehitusest jaotatakse rauad taldrik- ja raamraudadeks. Taldrikraudadel on astelauaks metallplaat (joonis 12),

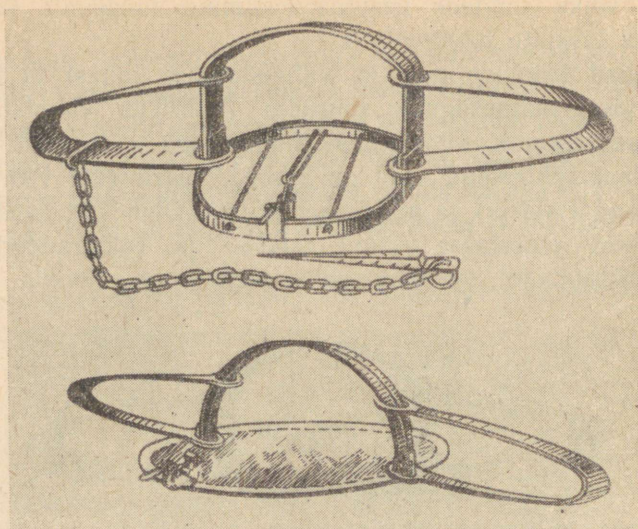


Joonis 12. Taldrikraud.

raamraual aga alusraami külge kinnitatud riie või põimitud nõör (joonis 13). Raamraua eeliseiks, võrreldes taldrikrauaga, on suurem tundlik pind, pahedeks aga tundlikkuse kaotamine vahelduva sula ja külma ilma puhul ning remontimise vajadus iga õnnestunud püügi järel.

Hea hundiraud peab olema tugevasti kinnitatud kaartega, lahtiselt maapinnale asetatuna ei tohi kõikuda küljelt küljele, päästemehhanism ei tohi olla liiga tundlik, mis takistaks raudade maskeerimist, vedrud peavad olema tugevad. Sobivaimaks suuruseks on rauad, millede kaarte kinnituskohdade vahe on 18—19 cm, kaarte kõrgus 10—11 cm

* Püügiraudade kasutamine on kehtivate jahimääruste järgi meil lubatud alles pärast' hagiatega jahi lõppu, s. o. alates 16. veebruarist.



Joonis 13. Raamraud.

ja avatud kaarte vahemaa 18—19 cm. Sellele suurusele vastab vabrikuraud nr. 5. Raudade kaal on tavaliselt 1,5—3 kg, ühe vedru kokkusurumiseks peab jätkuma 35—45 kg raskusest.

Kui raudade suurus võib tunduvalt kõikuda (huntide püügiks kasutatakse isegi kahe vedruga raudu nr. 2), siis kaarte kõrgus ei tohi olla üle 10—12 cm, sest liiga kõrgete kaarte puhul purustavad kaared õrna toruja sääreluu ja hunt, närides läbi naha ja kõõlused, pääseb minema. Kaarte vahelt, mis haaravad hunti peente luudega käpast, hunt välja ei pääse.

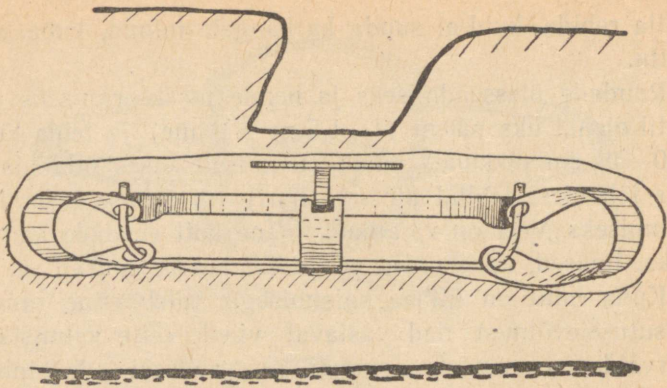
Raud peavad olema varustatud umbes 1 m pikkuse ketiga, mille teise otsa on kinnitatud rauast teravik. Ülesseatud raudu ei tohi ketiga kinnitada puu või kännu külge, vaid keti otsas olev teravik tuleb lüüa 0,5—1 m pikkuse paku või teiba otsa. Sellist järelelohiseva raskusega varustatud raudade puhul ei saa hunt käppa raudadest

välja rebida, kuid ei suuda ka kaugele minna, kuna väsib ruttu.

Raudade ülesseadmiseks ja nende maskeerimiseks peab kütil olema üks pikem (1—1,5 m pikkune) ja teine lühem (30—40 cm pikkune) puust (tavaliselt kasest) labidas ja kas jõhvidest tehtud pintsel (hari) või rebase saba lume silumiseks. Veel on vajalikud linane kott raudade kandmiseks, linased, kahekordse peoga kindad ja suusad.

Kuna hunt on ülihea haistmisega, tuleb enne raudade kasutuselevõtmist nad vastaval viisil «ette valmistada», kõrvaldades nendelt igasugused raudeset või inimest meeldetuletavad lõhnad. Selleks puhastatakse kõigepealt raud roostest ja õlist kas jõeliiva, telliskivipurru või ka liivapaberiga. Igasuguste lõhnade kõrvaldamiseks keedetakse raudu panges kas puhtas vees või lisades männi-, kuuse- või kadakaoksi — olenevalt sellest, missuguseid puid esineb raudade kasutamise koha lähikonnas. Raudu keedetakse paar tundi. Pärast keetmist võetakse raud (samuti enne vees keedetud) puhaste linaste kinnastega ja asetatakse nad kuivama kuskile väljapoole elumaja. Üldse hoitakse neid väljaspool elamut, kas küünis või pööningul tuuletõmbe käes. Selliselt ettevalmistatud raudu enam paljaste kätega puudutada ei tohi.

Raudade ülesseadmise viise on kaks: jälge ja jälje alla. Jälge pannakse raud lumeta ajal ja siis, kui lume sügavus on veel alla 20 cm. Raudade jälge panekul lõigatakse labidaga lumest välja neljakandiline, ülesseatavate raudade suurune plaat nii, et hundi jälg jääks selle keskohta. Kui lumel on kõva koorik, võetakse plaat välja terveks. Augu põhjas olev lumi tambitakse labidavarrega kõvaks ja silutakse tasaseks. Ülesseatud raud asetatakse seejärel auku selliselt, et jäljerea suund ja raudade piki telg oleksid ühes suunas, ning kaetakse lumega. Lumega katmisel peab vaatama, et lund ei satuks taldriku või raamil oleva riide alla. Selle vältimiseks kaetakse vahel raud puhta paberilehega. Olles raud katnud lumega,



Joonis 14. Jälje alla asetatud raud.

asetatakse noaga õhemaks lõigatud jäljega lumeplaat tagasi oma kohale nii, et taldrik asuks täpselt jälje keskkojal. Kui tuhkja lume puhul polnud võimalik säilitada hundi jälge, vajutatakse enne õrnalt kinnitambitud lumele rebase või hundi käpaga vastav jäljend.

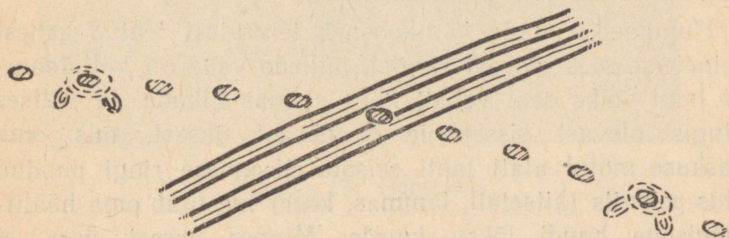
Sügava, vähemalt 20—25 cm paksuse lumekatte korral on parem kasutada raudade ülesseadmiseks teist viisi — raudade asetamist jälje alla. Selleks kaevatakse jäljest 20—30 cm kaugusele lumme neljakandiline auk ja kasutatakse seda auku jälje aluse õõnestamiseks. Raud asetatakse jälje alla nii, et taldrik satuks täpselt terveksjäädud jälje keskkohta (joonis 14). Jäljealune lumekiht peab olema õhuke, et see kiskja raskuse all võimalikult kergemini puruneks.

Ülesseatud raud ja ka jahimehe enda jäljed (10—15 m ulatuses) tuleb hoolikalt maskeerida. Selleks täidetakse raudade kohal olevad augud lumega ja tambitakse lumi õrnalt tihedamaks, et hiljem, lume vajudes, ei paljastuks augu piirjooned. Tuhkja lume puhul võetakse labidale lund ja, paisates selle jälje kohal õhku, kaetakse raudade ümbrus ühtlase lumekihtiga. Kui lumel on koorik, silutatakse täidetud jäljed rebasesaba või harjaga.

Et jääks vähem oma jälgi katta, tuleb kütil raudade panekul läheneda kiskja jälgedele põõsaste tagant, soovitatavalt allatuult. Raudu tuleb puudutada ainult puhaste, selleks valmistatud riidest kinnastega, mis tõmmatakse kätte ainult raudade ülespaneku ajaks. Raudade puhtusest, hoolikast maskeerimisest ja raudade ülesseadmiseks valitud kohast oleneb püügi edukus.

Üheks parimaks raudade ülesseadmise kohaks on raudade panek sööda juurde minevatele huntide radadele, söödast 150—200 m kaugusele. Kui rauad asetatakse otse sööda juurde, lakkavad teised hundid sööta külastamast, kui mõni neist on seal raudu sattunud. Rauad seatakse üles kas tavalisel viisil oma jälgi maskeerides või kasutades nn. kütt Babini meetodit. Kütt Babin, selle asemel, et oma jälgi maskeerida, sõitis suuskadel risti hundi jälgedele. Astudes sammu kõrvale, aetas ta ühe raua suusajälgedest neljanda kuni kuuenda hundijälje alla, teise raua teisele poole suusajälgi sama kaugele (joon. 15). Kõrvaleastumisel tekkinud jälje ja rauad maskeeris ta hoolikalt. Hunt, tulles oma jälgi mööda ja nähes lagedalt tulevat katkematut suusarada, ei pelga seda eriti, vaid püüab suusajälgi ületada kas joostes või hüppega — sel põhjusel asetataksegi rauad suusajälgedest eemale.

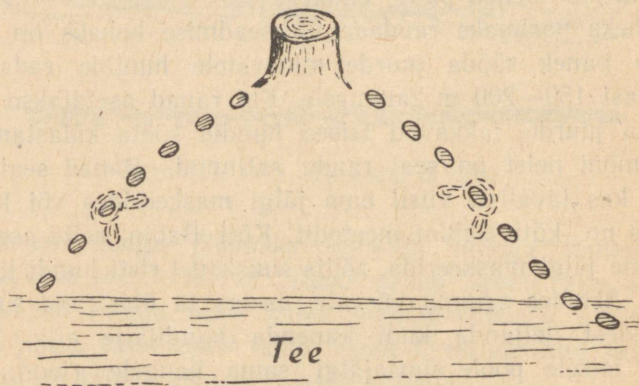
Heaks raudade ülespaneku kohaks on haisva söödaga — «lohistisega» — veetud jäljed. Selleks veetakse «lohistist»



Joonis 15. Raudade asetamine kütt Babini meetodi järgi.

huntide esinemisrajoonis kas mööda ringi või lähtudes ühest punktist raadiuste kujuliselt, «lohistise» jälgedele aga asetatakse rauad.

Ka huntide kommet urineerida üksikute kändude, kivide või puude juures kasutatakse nende püügiks raudadega (joonis 16).

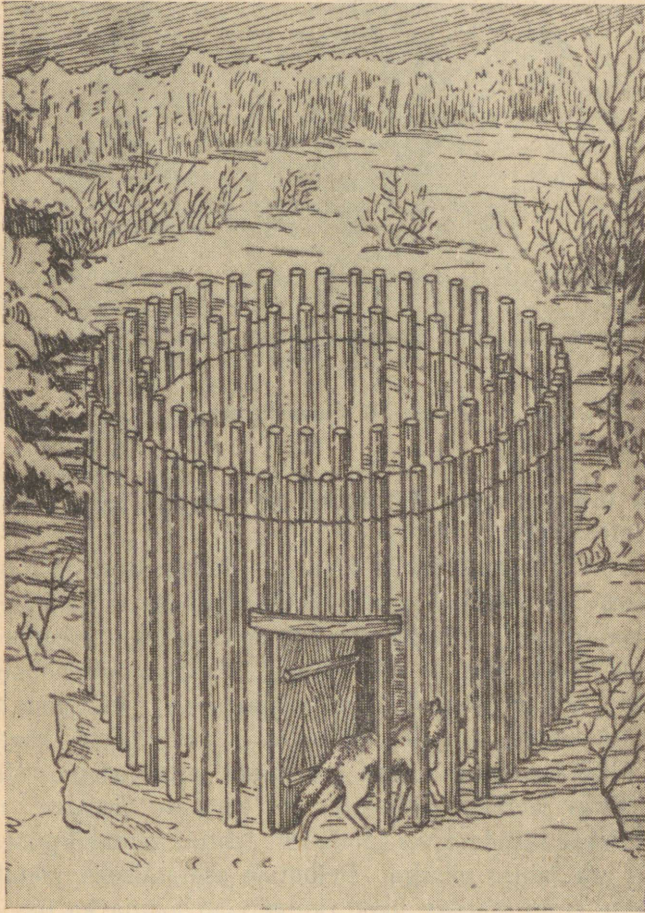


Joonis 16. Raudade asetamine urineerimiskohtadele.

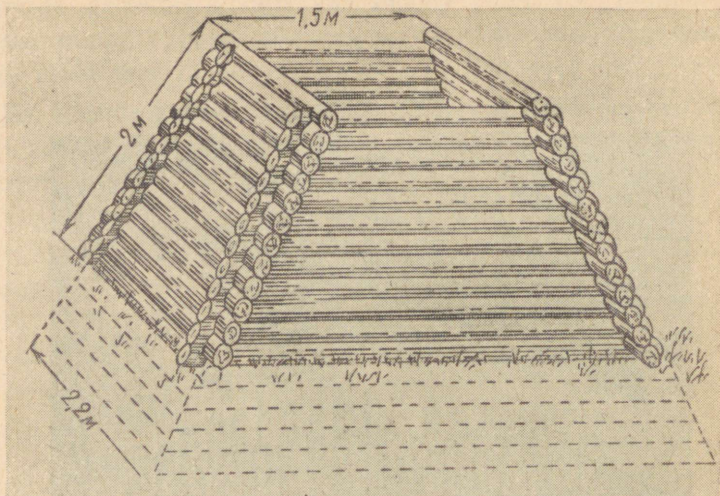
Lõksud

Üheks parimaks lõksuks, mida kasutasid juba meie esisad, on nn. hundiaed. Kasutades hundiaedu, on mõneski rajoonis hundid täielikult hävitatud.

Hundiaed (joonis 17) koosneb teivastest tehtud kahest teineteise sees olevast ringist, millede vahe on küllaldane, et hunt võiks seal vabalt ühes suunas liikuda, ja välises ringis olevast sissepoole avanevast uksest, mis oma raskuse mõjul alati lahti seisab. Sisemisse ringi pandud elus peibutis (kitsetall, lammas, koer) meelitab oma häälitsemisega hundi lõksu juurde. Minnes uksest sisse, ei pääse hunt enam aia vahelt välja, kuna ta ei saa seal end ümber pöörata, ja ringiga ukseni jõudes lükkab selle



Joonis 17. Hundiaed.



Joonis 18. Sajaani rake.

mööda minnes kinni. Mõnikord on korraga lõksus olnud isegi mitu hunti.

Hundiaed valmistatakse 5—8 cm jämedustest ja 2,5 m pikkustest teivastest. Sisemise ringi läbimõõt on 1,5—2,5 m, välimine ring on sisemisest 80—90 cm suurem (sisemise ja välimise ringi vahe on 40—45 cm). Vastava läbimõõduga kaevatud 0,5 m sügavustesse kanalitesse asetatakse teibad 5—6-sentimeetriliste vahedega ja tammitakse kõvasti kinni. Ült seotakse teibad omavahel pajuvitstega. Välimisse ringi jäetakse 140—150 cm kõrgune ukseava, mis varustatakse lattidest või laudadest tehtud samakõrguse ja 60—70 cm laiuse uksega. Peibutise asetamiseks jäetakse sisemisse ringi suletav luuk (kuigi võib looma ka üle aia sisse tõsta). Selliselt valmibki 2 meetri kõrgune hundiaed.

Hundiaed on soovitatav ehitada karjaaedade lähedusse, kuid sadakond meetrit teedest eemale. Ehitada tuleb hundiaed valmis juba suvel, et talveks kaoksid «kahtlased» lõhnad. Suvel hoitakse aeda ilma ukseta ja huntide harjuta-

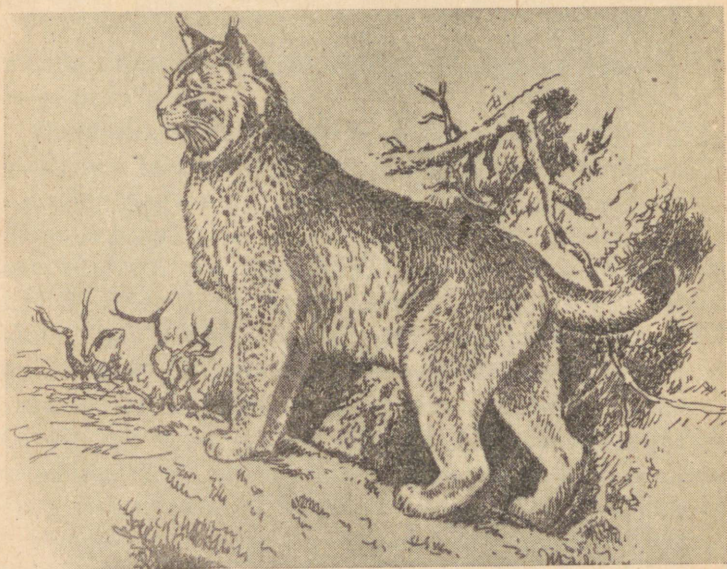
miseks aiaga loobitakse aeg-ajalt aia vahele lihatükke. Paremini läheb hunt vanasse kui äsjaehitatud aeda.

Väga lihtsa ehitusega hundilõks on nn. sajaani rake (joonis 18). Selle valmistamiseks kasutatakse 15—20 cm läbimõõduga propse, mis laotakse üles püramiidikujuliselt ja kinnitatakse omavahel tappide abil. Alumised 2—3 rida propse kaevatakse maa sisse. Iga järgmise reaga propside pikkus väheneb: kui kõige alumised propsid on 2,2 m pikad, siis kõige ülemise rea propside pikkus on 1,5 m (igal küljel). Pärast maapinna külmumist asetatakse rakesse sööt ja pillutakse lihajäänuseid ka rakke ümbrusse. Huntide ligimeelitamiseks kasutatakse ka «lohistist». Rakesse sööta võtma läinud hunt sellest iseseisvalt enam välja ei pääse.

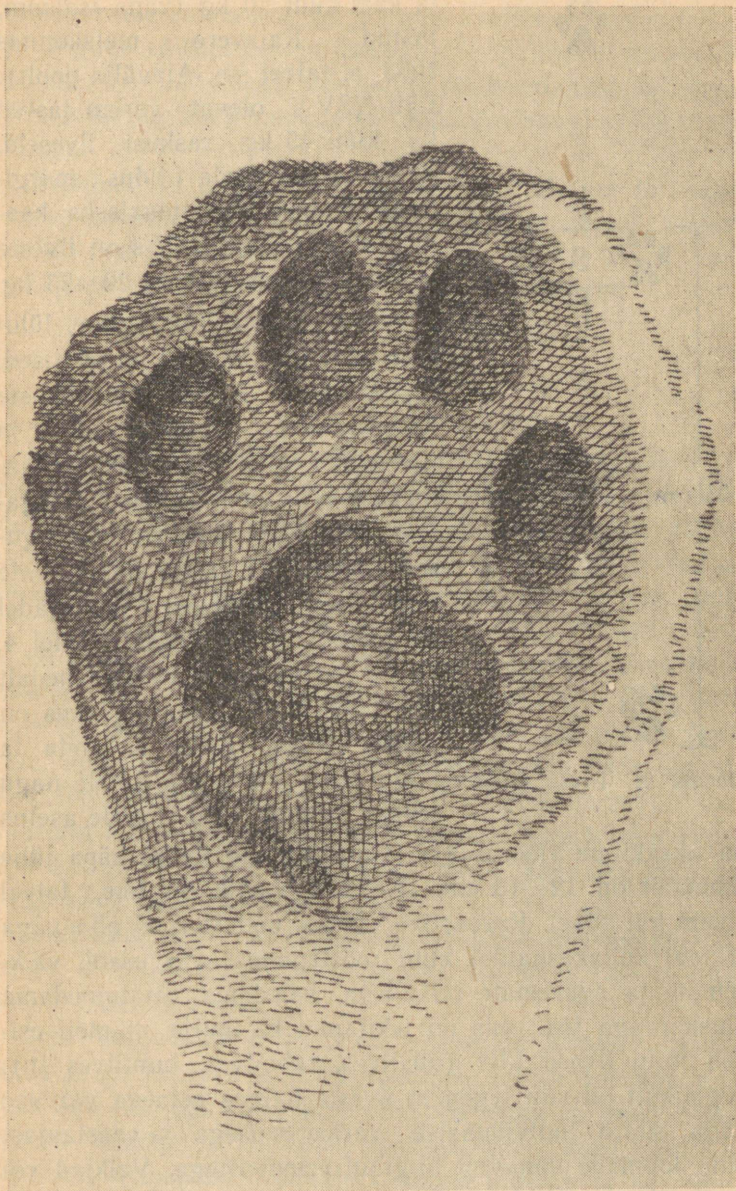
ILVES

Kirjeldus

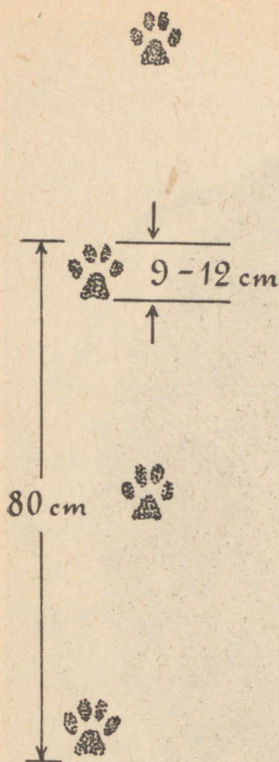
Kuuludes kaslaste sugukonda, on ilves selle sugukonna ainus metsikult elutsev esindaja Eesti NSV piires. Kehakujult sarnaneb ilves kassile, olles aga märksa suurem: meil lastud ja mõõdetud ilveste tüvepikkus on olnud 86—116 cm, saba pikkus 15—23 cm, õla kõrgus 66—75 cm



Joonis 19. Ilves.



Joonis 20. Ilvese käpa jälg loomulikus suuruses (A. N. Formozovi järgi).



Joonis 21. Ilvese jäljed.

ja kaal kuni 40 kg (vana isaloom, lastud Kaiavere metstkonnas 1953. a. talvel sm. Alavälja poolt). Läti NSV-s olevat varem lastud ka kuni 45 kg raskusi ilveseid, mujal Nõukogude Liidus märgitakse ilveste maksimaalseks kaaluks 32 kg. Eesti NSV-s on ilveste keskmiseks kehakaaluks 20—23 kg.

Ilvese pea on ümmargune, lühikese koonuga. Kõrvad on püstised, nagu kassilgi, ja 3—4 cm pikkuste karvatuttidega. Kael on lühike ja lihaseline, jalad on suhteliselt jämedad, esijalad lühemad kui tagajalad. Käpad on suured, ümmargused (joonis 20), sissetõmmatavate küünistega, milliseid esijalgadel on kummalgi 5 ja tagajalgadel 4. Talvel on varvaste vahed tihedalt karvased. Ilvese sammu pikkus on umbes 40 cm. Käies ei aseta ta jalgu mitte ühele sirgjoonele nagu rebane ja hunt, vaid jälgede asetus

on siksakiline (joonis 21). Täiskasvanud ilvese käpa jälje läbimõõt on 12—13 cm. Ilvese karvastik on tihe, talvel pikem kui suvel. Karvastiku värvus võib ilvestel olla väga erinev: kollakashallist kuni roostepunase värvuseni, väiksemate ja suuremate laikudega, heledama või tumedama aluskarvaga jne., mis on tekitanud ka mulje, et meil esineb mitu ilvese liiki (ubailves, rabailves, huntilves jt.). Tegelikult on siin tegemist ilveste hulgas esineva värvuse väga suure individuaalse varieeruvusega ja aastaajast ning loomade vanusest tingitud erinevustega. Valkjad või isegi täiesti valged on silmade ja mokaade ümbrus, kurgu-

alune, rind, kõhualune ja jalgade siseküljed. Selg, küljed ja jalgade välisküljed on tumedate — hallikate või rooste-punakate — laikudega, mis talvel on heledamad kui suvel. Ilvese lühike, ühejämedune ja tõmbiotsaline saba on musta tipuga.

Meeltest on ilvesel hästi arenenud kuulmine ja nägemine, haistmine on märksa nõrgemalt arenenud (lühike koon!) kui koerlastel.

Ilveste eluea kestuse kohta andmed puuduvad.

Eluviis

Ilvesele iseloomustavaiks elupaikadeks on suured ja tihedad tuulemurruga metsad. Metsatukkadesse ja hõredaisse metsadesse tuleb ta tavaliselt ainult talvel, toidujahil. Olles tugevate, kõrgete jäsemetega loom, ei valmista talle raskusi toiduotsingul läbida kümneid kilomeetreid. Ilves jookseb kiiresti, eriti saagi jälitamisel või end koerte käest päästes. Sügavas lumes väsib ta siiski 3—4 kilomeetri pikkuse sumamise järel. Puu otsa ronib ilves osavalt ja sama osavalt hüppab ta ka ühe puu otsast teise otsa, kuigi seda liikumisviisi kasutab ta vaid häda korral. Kui ilveseid on koos mitu (vanilves poegadega), astuvad nad lumes käies üksteise jälgedesse nagu karjas liikuvad hundidki. Veest hoiab ilves, nagu kassidki, eemale, kuigi häda korral võib ka ujuda.

Jahil käib ilves nii hämarikus ja öösel kui ka päeval, kuigi, eriti asustatud piirkondades, eelistab päeval olla kuskil tihnikus varjul.

Ilves kuulub meie metsade suurimate kiskjate hulka, kellel peale inimese ei leidu vaenlasi. Ta ise tarvitab toiduks aga peaaegu kõiki meie metsade loomi ja linde. Peamiseks toiduks on ilvestel jänessed, metskitsed, tedred, metsised, laanepüüd; võimaluse korral murrab ta ka rebaseid ja mäkri. Ka on meil teada kallaletungi juhtumeid

põdrale, kuigi neid suuri ja tugevaid sõralisi õnnestub ilvestel harva murda. Kui toitu on saada küllaldaselt, peatub ilves pikemat aega ühes rajoonis. Ilveste jahiala suurus on umbes 10—25 km². Ilvese elutsemiskohtadest kaovad varsti nii metskitsed kui ka jänesed. Kui õnnestub, murravad ilvesed loomi palju rohkem, kui nad söövad. Nii näiteks 1921/22. a. talvel murdis üks ilves Triigi metskonnas ühe ööga 7 metskitse, kusjuures söönud oli ainult ühte, teistel olid ainult kõrid läbi näritud. Kui saaki on vähe saada, peidab ilves söömaajast järelejäänud osa kas lumme või oksarisu alla, tulles järgmistel päevadel seda sööma. Siiski üle paari korra ilves samasse kohta sööma ei tule, kuna roiskunud liha sööb ilves ainult suurima nälja korral.

Saaki püüab ilves varitsedes nii maas, mõne kännu või põõsa taga kui ka hüpates puu otsast. Hiilides saakloomale ligi või oodates, kuni ta läheneb kümmekonna meetri kaugusele, sooritab kiskja mõned välkkiired 4—6 meetri pikkused hüpped, karates loomale kas kõrri või turja. Tugevate hammaste ja küüntega surmatakse saakloom nüüd kiiresti. Kui võimsate hüpetega ei läinud korda saaki tabada, jälitab ilves põgenevat saaki harva, eelistades otsida uut.

Kuigi ilvese peamiseks elupaigaks on suuremad metsad, tuleb ta saagiotsinguil ka väiksemasse metsatukkadesse, külade lähedusse ja murrab lambaid ning veiseidki, talvel aga varitseb koeri.

Ilveste jooksuaeg on jaanuari lõpus või veebruaris, harva märtsi algul. Sel ajal esineb isaloomade vahel ka kisklemisi, mille juures nad kräunuvad nagu kassid, ainult palju valjemini ja madalama häälega. Pärast 10-nädalast kandaega sünnitab emailves 2—4, harva isegi 5 pimedat, helehallikarvalist poega, kes 8—10 päeva vanuseina hakkavad nägema. Pesaks on ilvesel kas mõni puujuurte alune lühike koobas või ka puuõõnsus. Alguses on ilvesepoegade ainsaks toiduks emapiim, hiljem aga hakkab vana-

ilves poegadele tooma juba saakloomi. Juuni lõpul hakka-
vad noored juba koos vanailvestega jahil käima. Koos käib
kogu pesakond jahil kuni uue jooksuajani. Suguküpseks
saavad ilvesed teise eluaasta lõpuks. Arvatakse, et ema-
loomad ei poegi mitte igal aastal, vaid üle aasta.

TRÜ Raamatukogu

ILVESTE HÄVITAMINE

Jaht koertega

Kui on olemas kas üks või mitu ilvese jälgi ajavat vastupidavat koera, on talve kestel võimalik hävitada kõik läheduses elutsevad ilvesed.

Leidnud värsked ilvese jäljed, piirab kütt (poolkaares ringi minnes) ilvest seni, kuni jäljed jäävad ringi sisse. Nüüd asuvad arvatavatele ilvese põgenemise teedele kütid (1—3 meest), üks kütt aga, lastes seni nõori otsas olnud koerad ilvese jälgedele, hakkab minema piki jälgi. Põgenedes koera eest satub ilves varitsevatele küttidele. Mõnikord aga õnnestub ilvesel koeri petta, hüpates mõne puu otsa. Kui koerad on mööda joosnud, hüppab ilves puult ja tuleb oma jälgi mööda tagasi. Nüüd võimaldub piki jälgi tuleval kütil ilvest tulistada. Kui ilves koerte eest ei suuda põgeneda, hüppab ta puu otsa. Sel juhul on hõlpus ligi hiilida ja surmata ilvest, kelle tähelepanu on suunatud puu all haukuvatele koertele. Haavatud ilvesele lähenemine on ohtlik nii koertele kui ka inimesele, mistõttu ilves tuleb surmata alati püssilasuga. Et puu otsas peituvast ilvesest, kui koerad on alt mööda läinud, ka mitte ise mööda minna, peab ilvese jälgedel käiv kütt tähelepanelikult vaatlema teeäärseid puid.

Kui ilvesel õnnestub eesolevaist küttidest mööduda, tuleb teda uuesti piirata, kuni ta on käes.

Kui on olemas hea koer ja lumi on sügav ning ei kannu ilvest peal, võib seda jahti pidada ka üksinda, jälgides ilvest ta jälgi mööda.

Varitsusjaht

Varitsusjaht ilvestele on juhusliku iseloomuga ja võimalik ainult mitme ilvese jälgedele sattudes või harva ka söödalt.

Kütt, leidnud värsked ilveste jäljed, läheb ettevaatlikult, ilma mürata mööda jälgi, kuni näeb ühte ilvestest. Nähes ilvest on vaja tingimata tulistada — isegi ilma tabamise lootuseta. Lasu järel paiskuvad ilvesed laiali, põgenedes eri suunas. Nüüd tuleb kütil asuda ühe jäljerea juurde varitsema. Tavaliselt pöörduvad hirmutatud ilvesed oma jälgi mööda üsna ruttu tagasi kohta, kust nad laiali hirmutati.

Eriti talve teisel poolel, kui lumi on sügav ja ilvesed satuvad toiduotsinguil ka elamute lähedusse, õnnestub ilvest tabada, varitsedes ta enda poolt murtud saagi juures.

Püük raudadega

Oskuslikul raudade kasutamisel on ilveste püük raudadega väga tulemusrikas. Ilveste jaoks kasutatakse raudu nr. 3 ja nr. 5. Kuigi ilves on tugev loom, peab ta end raudades ülal väga rahulikult, peaaegu üldse mitte rabeldes. Raudade ülespanekul tuleb nende maskeerimisel toimida samade eeskirjade järgi kui hundiraudadegi panekul.

Parimaks raudade ülespaneku kohaks on ilvese poolt värskelt murtud saaklooma lähedus, kuhu ilves tavaliselt järgneval ööl tagasi pöördub, kui ta vahepeal mõnda uut saaklooma pole tabanud.

Kui ilves on käinud piki vanu suusajälgi, asetatakse raud mingi takistuse taha, millest üle hüpatas ilves satub ülesseatud raudadesse. Suusarajal võib ilvest harjutada käima rajale väikeste lihatükikeste pildumisega.

Sattudes ilvese pesakonna jälgedele, tuleb kaasa võtta sama palju raudu, kui on ilveseid ja, minnes ettevaatlikult piki jälgi, hirmutada ilveseid nähes nad püssipauguga laiali

(nagu varitsusjahilgi). Nüüd asetada rauad põgenenud ilveste jälgedele, mida mööda tagasi tulles nad satuvadki raudu.

Pillitamine

Olles leidnud ilvese värsked jäljed ja veendunud ta lähedalolekus, varjutakse ja hakatakse pillitama, järele aimates haavatud jänese kisa. Isegi täissöönud ilves tuleb selle pillitamise peale kütile laskekaugusele. Pillitamisel peab asuma oletatavast kiskja asukohast allatuult, asukoha vahetamisel aga tuleb liikuda vastutuult.

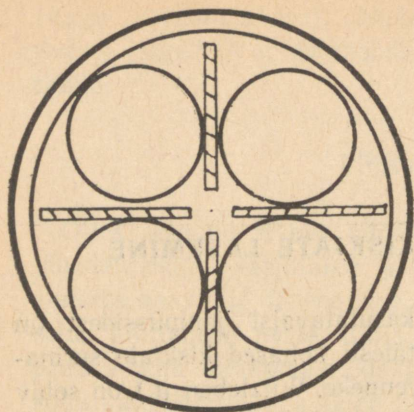
Jälitamine suuskadel

Tuhkjas ja sügavas lumes liikudes väsib ilves juba mõnekilomeetrilise põgenemise järel. Osav suusataja, kes tunneb hästi ka maastikku, võib suuskadega ilvest jälitades ta ära väsitada ja ligineda talle laskekauguseni.

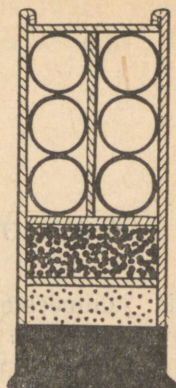
LASKEMOON JA KISKJATE LASKMINE

Meie jahimeeste poolt kasutatavaist jahipüssidest on püssid kaliibriga 12 ja 16 täiesti kohased kiskjate surmamiseks. Haavlirauakuuli (Brenneke, Witzleben jt.) on sobiv kasutada kiskjate laskmiseks ainult hiilimisjahil. Ajujahil on haavlirauakuuli kasutamine keelatud, kuna kuuli suure lennukauguse tõttu võib lask saada ohtlikuks ajajatele. Tavaliselt kasutatakse kiskjate laskmiseks nn. kooskõlastatud kartetšiga laetud padruneid, kus padruni ristlabilõike tasapinnas on kas neli või seitse kartetši (joonis 22). Üksiku kartetši suurus on viimasel juhul kaliiber 12 padrunel — 6,2 mm, kaliiber 16 padrunel 5,7 mm.

Kuna jahipüssi raua tšoki suurus («tugevus») võib olla väga erinev, on otstarbekohane igal kütil välja selgitada oma püssile sobiv kartetši suurus. Selleks lükatakse püssirauda varda abil tropp, peaaegu raua suudmeni. Tropile on võimalik asetada erineva suurusega üksikkartetše ja nii leida antud rauale sobivaima suurusega kartetšid. Kartetši laengu kinnikiilumise ja üksikute kartetšide deformatsiooni (kuju muutumise) ning sellest tingitud hajumise vältimiseks laetakse padrun nii, et iga järgneva kihi üksikud kartetšid ei asuks mitte alumise kartetšikihi vahekohades, vaid täpselt alumiste üksikkartetšide peal, kohakuti (joonis 23). Selleks asetatakse kartetširidade vahele kartongiribad. Hajuvuse vähendamiseks võib kasutada kartetšide määrimist hariliku püssiõliga või kartetšide asetamist kuiva kartulijahusse (ühe laengu kohta 1—3 g jahu). Silinderraudade puhul võib kasutada parema kokkujooksu



Joonis 22. Kooskõlastatud kartetš.



Joonis 23. Kartetšiga õieti laetud padrun.

saavutamiseks ka haavilaengu asetamist papprõngasse. Ilveste laskmiseks võib kasutada ka 4—4,5 mm läbimõõduga haavleid.

Kartetšiga laadimisel võib püssirohu ja kartetšilaengu kaal olla 10—15% suurem tavalisest normist, mis on toodud järgmises tabelis.

Püssi kaliiber	Püssirohulaengu kaal g		Haavilaengu kaal g
	Suitsuga („Must nr. 2“)	Suitsuta („Sokol“)	
10	6,5 — 8,0	2,2 — 2,3	36 — 40
12	5,6 — 6,0	1,9 — 2,1	32 — 35
16	5,0 — 5,5	1,6 — 1,8	28 — 30
20	4,3 — 4,8	1,4 — 1,6	25 — 27

Soovitav on kasutada mitte vask-, vaid pappkesti. Süti-kuks on sobivaim pikk kinnine («ševelo») tõrgeteta sütik. Troppideks kasutatagu ainult häid vilttroppe. Immutatud troppide kasutamisel asetada tropi alla kartongist ketas, et püssirohi ei puutuks tropiga kokku. Padrunite laadimisel

suitsuta püssirohuga («Sokol») ei tohi rohulaengut «kinni tampida» (nagu suitsuga püssirohu laengut), vaid ainult kergelt kokku suruda. Eriti on see vajalik suurendatud rohulaengu kasutamisel, kuna muidu võib liiga järealt suurenev gaaside surve põhjustada isegi raua lõhkemise.

Ilvese, eriti aga hundi surmamiseks on vaja tabada looma tähtsamaid elundeid: peaju, seljaaju, südant. Ka maksa- ja kopsuhaavad on tavaliselt surmavad, kuigi nende haavadega kiskja laskekohalt põgeneb. Tabamus lihasesse või teistesse siseelundesse ei mõju kohe surmavalt, loom põgeneb ja võib hiljem isegi paraneda. Väga hästi kirjeldab hundi laskmist kartetšiga N. Zvorõkin: «Niipea kui hunt suundub kütile, on vaja, arvestades hundi kere suunda, valida sihtpunkt, kuhu tulistada, et hunti surmata. Kui hunt ligineb küljega, on kõige parem tulistada abaluu alla, kuna see on üks kõige surmavam ja ka kõige vähem liikuv koht. Kui hunt läheneb sügavas lumes lühikesi hüppeid tehes otse teie suunas, on hea tulistada laupa. Põgenevat hunti on kõige parem tulistada eesselga.

Kael on hea koht tulemuste poolest, kuid ta on petlik oma paksu karvastiku tõttu. ... Tulistada tuleb ainult lühikeselt vahemaalt, mida lähemalt, seda parem.

Hunt tuleb surmata silmapilkselt ... Isegi kõige raske-
mal haavamisel jätkab hunt, seda mitte millegagi märgata lastes, põgenemist tugevate hüpetega, jättes teid nõutusse ja uskuma oma püssi jõuetusse. Siiski, kui teil läheb korda hundi käitumist ka edaspidi jälgida, vaadake, kas ei lähe ta hüpetelt üle traavile juba teie silma all; kui ta juba teie silma all läheb üle traavile, on hunt teie; kui ta samas teie silma all läheb üle sammule, siis ta ka kohe lõpeb.»

Kui hunt haavatuna põgeneb, jättes maha vereplekke, saab mõnel juhul vereplekkide järgi otsustada ka haava asukoha üle. Kopsuhaava puhul on veri helepunane, õhu-

mullikestega. Tabamuse korral maksa on veri tumepunane, isegi mustjas. Veri lihaseist on punane. Mao- ja sooltehaavade puhul võib leida lima- ja roetükikesi.

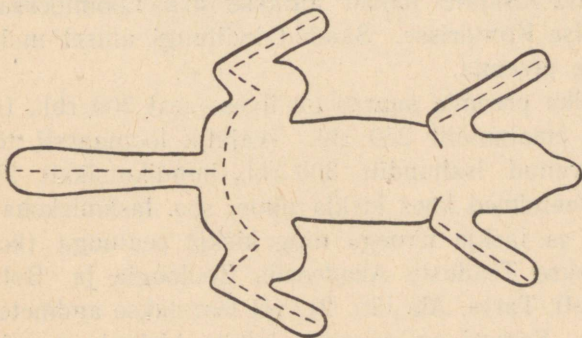
Maksa- või kopsuhaavaga põgenevat hunti võib asuda kohe jälitama, lihase- või mao- ja sooltehaavadega võib hunt põgeneda aga kaugemale. Sel juhul tuleb haavatud hunt uuesti sisse piirata, mitte aga hakata jälitama piki jälgi. Raskema lihasehaava korral mõni tund pärast haavamist haavatud lihased kangestuvad (kui loom vahetpidamata ei pea liikuma) ja siis on haavatud hundi kättesaamise võimalused märksa suuremad.

Haavatud, liikumisvõimetut hunti võib surmata ka kaikalöögiga pähe. Haavatud, kuid liikumisvõimeline hunt ei tungi peaaegu kunagi jahimehele kallale, vaid alati põgeneb. Haavatud ilves aga tavaliselt ründab kütti, mis pärast haavatud ilvesele ei tohi ligineda, vaid tuleb surmata loom püssilasuga.

NAHA NÜLGIMINE JA ESIALGNE ÜMBERTÖÖTUS

Enne naha nülgimisele asumist lastud kiskja mõõdetakse. Mõõtmiseks asetatakse loom väljasirutatult selili ja võetakse järgmised mõõdud: 1) tüve pikkus — ninaotsast päarakuni; 2) saba pikkus — päarakust sabarootsu otsani (karvu mitte arvestada!); 3) õlakõrgus — esijala tallast turjani; 4) kaal (enne nülgimist).

Naha nülgimiseks tehtavad lõiked on näidatud joonisel 24. Alustatakse lõikega käpast piki jala sisekülge kuni päarakuni. Kui lõiked tagajalgadel on tehtud, tehakse lõige piki saba sisekülge kuni sabarootsu otsani. Naha nülgi-



Joonis 24. Naha nülgimiseks tehtavad lõiked.

misel tagajalgadelt tuleb küünised jätta naha külge. Kui nahk tagajalgadelt on nülitud, riputatakse loom nõõri abil tagajalgupidi rippuma ja vabastatakse nahk kehalt

kuni esikäppadeni. Piki esikäppade sisekülgi tehakse lõiked ja nülitakse lahti esikäpad. Pea nülgimisel on vaja ettevaatlikult kas noaga või tangide abil eraldada kõrvalstadest kõhred, läbi lõigata silmalaud, mokad ja ninakõhr nii, et nad jääksid naha külge.

Pärast naha nülgimist puhastatakse naha sisemine pind kraapimise teel lihastest ja rasvajäänustest (kraapida tuleb saba poolt pea poole). Verega määrduvad karvastik pestakse puhtaks sooja veega.

Naha puhastamise järel asetatakse nahk kuivama. Naha kuivatamiseks kasutatakse erilisi puust tehtud kuivatusraame. Lihtsaim neist on valmistatud kahest 1,5 m pikkusest kepest, mis ühte otsa pidi on naeltega kinnitatud trapsikujulise lauatuiki külge, teine ots on aga vaba (otste vahemaa on umbes 50 cm). Kuna kepid on painduvad, on neile hõlpus tõmmata nahka ja ka kuivanud nahka ära võtta. Kuivatada tuleb nahka soojas ja hea ventilatsiooniga ruumis, mitte üle 35° temperatuuriga. Ahjul, tulepaistel ja päikese käes on nahkade kuivatamine keelatud.

Lastud kiskjate nahad antakse ära Loomtoorsaaduste Varumise Kontorisse. Saadud kviitungi alusel makstakse laskjale preemia.

Riikliku preemia suurus on ilvese eest 200 rbl., täiskasvanud emahundilt 350 rbl. (vajalik loomaarsti tõend!), täiskasvanud isahundilt 300 rbl., hundikutsikalt 250 rbl.

Mõõteandmed koos kiskja nime, soo, laskmiskoha, laskmisaja ja laskja nimega ning kiskja pealuuga (koljuga) saadetakse Teaduste Akadeemia Zooloogia ja Botaanika Instituuti, Tartu, Aia tän. 21, või teatatakse andmetest kirjalikult. Samuti on soovitatav lahata kiskjate maod (eriti ilvestel) nende poolt tarvitatud toidu kindlakstegemiseks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Бизюкин В. Истребление волков. Тамбов, 1948.
Волки и их истребление. Сборник статей. Военное изд. М., 1950.
Календарь охоты. Изд. МОИП. М., 1953.
Калниньш А. И. Охота и охотничье хозяйство в Латвийской ССР. Латгосиздат. Рига, 1950.
Козлов В. В. Экология волка в связи с организацией борьбы с ним в заповедниках. Научно-метод. записки, вып. XIII. М., 1949.
Мантейфель П. А., Ларин С. А. Волк и его истребление. М.—Л., 1949.
Методы учета численности и географического распределения наземных позвоночных. Изд. Акад. Наук СССР. М., 1952.
Преобразование фауны позвоночных нашей страны. Изд. МОИП, М., 1953.
Рационализация техники охотничьего промысла. Заготиздат. М., 1952.
Соколов А. А. Волк. Заготиздат. М., 1951.
Устинов Г. Волки. Челябинск, 1950.
Формозов А. Н. Спутник следопыта: Изд. МОИП. М., 1952.
Liivak P. Hävitage hunte! ERK. Tallinn, 1951.

SISUKORD

Sissejuhatuseks	3
Hunt	7
Kirjeldus	7
Eluviis	8
Huntide hävitamine	13
Pesakondade hävitamine kevadel	13
Ajujaht	16
Jaht lippudega	20
Varitsusjaht	32
Peibutamine	34
Hiilimisjaht	36
Püük raudadega	36
Löksud	42
Ilves	46
Kirjeldus	46
Eluviis	49
Ilveste hävitamine	52
Jaht koertega	52
Varitsusjaht	53
Püük raudadega	53
Pillitamine	54
Jälitamine suuskadel	54
Laskemoon ja kiskjate laskmine	55
Naha nülginine ja esialgne ümbertöötus	59
Kasutatud kirjandus	61

Toimetaja E. Teemägi

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrektor Ü. Rattur

Ladumisele antud 19. V 1954.
Trükkimisele antud 19. VIII 1954.
Trükiarv 5000. Paber 54×84, 1/16.
Trükipoognaid 4. Formaadile
60×92 kohaldatud trükipoognaid
3,28. Arvutuspoognaid 2,68.
MB-15686. Trükkikoda «Tartu
Kommunist», Tartu, Ülikooli
17/19. Tellimise nr. 1541.

На эстонском языке.

X. Линг. Истребление волков и
рысей.

Hind 80 kop.

4—12

80 kop.

A

20 147

24 193

TÜ RAAMATUKOGU



1 0300 00381594 3